

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETO
VALDYMO TEORIJS KATEDRA

TATJANA GRAŽINSKAJA

(VEIKLOS AUDITO STUDIJŲ PROGRAMA)

**TAIKINAMASIS TARPININKAVIMAS (MEDIACIJA) IR
JO DIEGIMO PROBLEMAS LIETUVOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. habil. dr.
Juozas Lakis

Vilnius, 2008

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY
FACULTY OF STRATEGIC MANAGEMENT AND POLICY
DEPARTMENT OF MANAGEMENT THEORY

TATJANA GRAŽINSKAJA

(PERFORMANCE AUDIT STUDY'S PROGRAMME)

**MEDIATION AND THE PROBLEMS OF ITS
IMPLEMENTATION IN LITHUANIA**

Master thesis

Supervisor –
Prof. habil.dr.
Juozas Lakis

Vilnius, 2008

TURINYS

ĮVADAS	4
I. TAIKINAMASIS TARPININKAVIMAS (MEDIACIJA) TEORINIU, TEISINIU BEI PRAKTINIU ASPEKTAIS	7
1.1. Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) proceso samprata, esmė, pagrindiniai tikslai bei principai	7
1.2. Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) proceso teisiniai pagrindai	18
1.3. Užsienio šalių praktika	23
1.3.1. JAV	23
1.3.2. Lenkija	28
1.3.3. Vengrija	30
II. TAIKINAMOJO TARPININKAVIMO (MEDIACIJOS) PROJEKTŲ LIETUVOJE APŽVALGA IR ANALIZĖ	34
III. EMPIRINIAI TYRIMAI	41
3.1. (1) Tyrimo metodologija, rezultatai ir jų analizė	41
3.2. (2) Tyrimo metodologija, rezultatai ir jų analizė	46
IŠVADOS IR SIŪLYMAI	50
1. Išvados	50
2. Siūlymai ir rekomendacijos	52
LITERATŪROS SĄRAŠAS	54
SANTRAUKA	57
SUMMARY	58
PRIEDAI	59
Priedas 1	59
Priedas 2	61

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika: Gyvename permainingame ir sparčiai kintančiame pasaulyje. Tokioje ekspresyviai ir dinamiškai besivystančioje informacinėje visuomenėje konfliktai išskyla žymiai greičiau, kadangi šiuolaikinis žmogus siekdamas išsikovoti savo vietą po saule, įgyvendinti sėkmingą karjerą, turėti gerą asmeninį gyvenimą, privalo skubėti, nuolat veržtis į priekį, būti pirmas, aplenkti kitus. Tai, savo ruožtu, sukelia pastovią įtampą, stresą bei konfliktus su supančia aplinka ir žmonėmis. Kad ir kaip būtų gaila, neįmanoma įsivaizduoti gyvenimo be konfliktų paprasčiausiai todėl, kad žmonės teikia pirmenybę savo subjektyviems poreikiams, norams ir interesams. Todėl, galima sakyti, pastaruosiu metu neišvengiama kasdienio gyvenimo tendencija – yra konfliktiškumo masto visuomenėje padidėjimas.

Ne tik Lietuvoje, bet ir daugelyje pasaulio šalių kilus rimtesniam ginčui, kurio nepavyksta išspręsti savarankiškai derybomis, ieškoti teisingumo žmonės skuba į teismus. Teisingumą vykdo tik teismai¹, tai neginčytina Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta nuostata, tačiau teismų vykdomas teisingumas padeda atkurti tik teisinę taiką tarp konfliktuojančių šalių, kuri mokslinėje literatūroje dar vadinama formaliąja taika. Tuo tarpu materialioji, ar kitaip – socialinė taika, lieka užgožta. O tai yra labai pavojinga, nes gali sukelti socialinę įtampą ir konfrontaciją visuomenėje, kas yra ne tik priešinga jos gerovei, bet, iš esmės, nepriimtina šiuolaikinėje demokratinėje valstybėje. Iš tiesų, teisingumo kaina dažniausia būna labai didelė. Ir ne tik dėl pinigų. Ginčai išvargina, išsiurbia daug energijos, sukelia begales neigiamų emocijų ir visada, kas atrodo teisinga vienam, kitam reiškia didelę neteisybę. Todėl prieš pradėdant teisinę kovą reikia atsakingai pasverti, ar siekiamas tikslas tikrai yra vertas šios kovos.

Nenuostabu, kad alternatyvių teisminių ginčų sprendimo būdų paieška tapo vienu svarbiausių Europos Sąjungos (toliau – ES) politinių prioritetų. Europos Komisijos nuomone, nė viena tradicinė teisinė sistema nemoka efektyviai išspręsti visų visuomenėje kylančių konfliktų išimtinai teismo būdu.²

Daugelyje užsienio šalių vyksta intensyvios reformos, skirtos užtikrinti, kad kuo daugiau teismo bylų baigtųsi taikiai ir šalims būtų sudaromos kuo palankesnės sąlygos baigti konfliktus taikiai dar prieš kreipiantis į teismą. Tokias reformas, pavyzdžiui, įvykdė ar tebevykdo Anglija,

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014. 109 str. 1 d.

² Kaminskienė N. Civilinių ir komercinių ginčų alternatyvus sprendimas // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolas Romeris universiteto Leidybos centras, 2005, Nr. 69(61), p. 77.

Italija, Prancūzija, Danija, Austrija, Portugalija, Rusija, Olandija, Norvegija, Slovėnija, Kanada ir kitos šalys.³

Lietuvoje, atkūrus Nepriklausomybę bei tapus ES ir NATO nare, įvyko daug permainų ne tik jos politiniame bei ekonominiame, bet, taip pat, socialiniame bei teisiniame gyvenimuose. Jai keliami vis nauji reikalavimai šiose sferose. Ji, taipogi, turi neatsilikti nuo pažangiausių ES tendencijų. Visos šios prielaidos ir priežastys padarė įtaką ir Lietuvos vykdomoms teisinėms ir socialinėms reformoms, kurių dėka 2005 m. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatyme⁴ buvo įtvirtinti socialinės taikos ir sutaikymo prioritetų principai.

Tad, pastaruoju metu buvo vis dažniau kalbama apie galimybes įgyvendinti Lietuvoje taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją), kuris jau daugelį metų sėkmingai taikomas užsienio šalyse. **Taikinamasis tarpininkavimas (mediacija)** – tai procesas, kurio metu konflikto dalyviai, padedant nešališkam tarpininkui, planingai iškelia problemas ir jų sprendimo kelius, ieško alternatyvų ir bando pasiekti susitarimą, atitinkantį jų interesus. Taigi, taikinamąjį tarpininkavimą, pirmiausiai, reikia suprasti kaip procesą, įgalinantį išjudinti konfliktą jo išsprendimo link.

Be to, daugelio ES šalių dvidešimtmetė taikinamojo tarpininkavimo taikymo praktika parodė, kad jis yra itin efektyvus sprendžiant šalių konfliktus. Taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) – sukuria palankią aplinką konfliktams valdyti bei ginčams spręsti. Be to, šis procesas skatina mus mąstyti tokiomis kategorijomis kaip „dialogo kultūra“, „bendradarbiavimas“, „tolerancija“, „kompromisas“, „empatija“⁵ ir pan.

Taikinamojo tarpininkavimo įdiegimo Lietuvoje aktualumas pabrėžiamas šiuolaikinių mokslininkų bei teisininkų – dr. R. Simaičio, prof. habil. dr. J. Lakio, dr. R. Uscilos, dr. I. Michailovič, psichologų doc. dr. J. Sondaitės, dr. A. Laurinavičiaus ir kt. darbuose.

Tačiau, apart visų anksčiau minėtų taikinamojo tarpininkavimo proceso privalumų, bei teikiamos naudos, jam dar nėra visiškai pritarta, dėl jo tikslingumo nuolat diskutuojama. Kadangi visada egzistuoja galimybė, kad konfliktuojančios šalys nenorės ar nebus suinteresuotos atkurti pažeistus tarpusavio santykius ar taikiai spręsti tarpusavio nesutarimą.

Kita problema – tai atvejai, kuomet antroji šalis nepasiekiamo, vengia kontakto ir(ar) atsakomybės arba kai viena šalis tiesiogiai pavaldi kitai ir jos bijo;

Dar viena problema – tai atvejai, kai taikinamojo tarpininkavimo apskritai negalima taikyti (pvz., sunkių, tyčinių, smurtinių, itin ciniškų ir pan. nusikaltimų atvejais), arba jis yra

³ European Commission Green Paper „On Alternative Dispute Resolution in Civil and Commercial Law“. P. 4; 5; 9; 13. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/eur-lex/en/com/gpr/2002/com2002_0196en01.pdf> [žiūrėta 2008 10 29].

⁴ Valstybės žinios. 2005, Nr. 18-572.

⁵ Empatija arba atjauta – (gr. *empathia* - stipri aistra, įsijautimas) yra gebėjimas įsijausti į kito padėtį, suvokimo pasaulį, emocinę būseną, skaityti kito jausmus. Empatija susijusi su savivoka, savo jausmų pažinimu, vėliau savistabos rezultatus pritaikant bendravime su kitais.

sunkiai įmanomas, kai pagrindinis konflikto tikslas – kerštas, siekimas nubausti kitą, o ne išspręsti nesutarimą. Vadinasi, taikinamasis tarpininkavimas nėra panacėja ir ne visais atvejais tinka jį taikyti, tad apie jį reikėtų kalbėti tik kaip apie alternatyvų metodą didinantį teisingumo vykdymo sistemos efektyvumą.

Pasirinkome šią temą, todėl kad, taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) Lietuvoje žengia tik pirmuosius žingsnius ir jo taikymo pradžia kelia nemažai neaiškumų ir opių klausimų. Be to, LR Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas galioja tik kelis mėnesius ir kol kas yra mažoka teisinės literatūros bei teisminės taikinamojo tarpininkavimo Lietuvoje praktikos taikant šį procesą. Tad, manytina, yra itin aktualu ir naudinga išsamiau išsiaiškinti šio proceso teoriją, teisinį reglamentavimą bei užsienio šalių praktiką. Taip pat, yra labai svarbu išnagrinėti problemas, galinčias trukdyti jo vystymuisi Lietuvoje.

Darbo tikslas – atskleisti pagrindinius taikinamojo tarpininkavimo proceso, kaip alternatyvaus konfliktų sprendimo būdo, teorinius aspektus (jo sampratą, esmę, tikslus). Išanalizuoti Lietuvoje vykdytus taikinamojo tarpininkavimo projektus ir nustatyti šio proceso diegimo problemas Lietuvoje.

Darbo objektas – taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) ir jo diegimas Lietuvoje.

Darbo dalykas – taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) diegimo problemos Lietuvoje.

Šio darbo uždaviniai:

1. Atskleisti taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) proceso teorinį aspektą ir jo kūrimo bei taikymo ypatumus užsienio valstybėse;
2. Išanalizuoti nacionalinius ir tarptautinius teisės aktus reglamentuojančius šį procesą;
3. nustatyti taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) diegimo problemas Lietuvoje;
4. empirinių tyrimų duomenų pagrindu prieiti išvadas bei parengti rekomendacijas.

Darbo metodika: nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų, mokslinės literatūros bei teisinės doktrinos, artimos pasirinktai darbo temai, nagrinėjimas, analizė, vertinimas, lyginimas ir apibendrinimas. Empirinių tyrimų atlikimas, jų duomenų apdorojimas, vertinimas ir apibendrinimas. Taikinamojo tarpininkavimo projektų Lietuvoje vykdymo eigos analizė ir sunkumų, su kuriais susiduriama, vertinimas.

Darbo hipotezės:

- 1) Lietuvos kultūrinė ir administracinė aplinkos nėra palankios taikinamojo tarpininkavimo įdiegimui Lietuvos visuomenėje.
- 2) Remiantis užsienio ir kaimyninių šalių pavyzdžiu, kryptingai vykdant šviečiamąjį bei edukologinį darbą, plėtojant teisinę aplinką ir rengiant tarpininkų veiklai specialistus yra įmanoma pasiekti teigiamų, esamos padėties, pokyčių bei taikinamojo tarpininkavimo Lietuvoje įdiegimą bei paplitimą.

I. TAIKINAMASIS TARPININKAVIMAS (MEDIACIJA) TEORINIU, TEISINIU BEI PRAKTINIU ASPEKTAIS

1.1. Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) proceso samprata, esmė, pagrindiniai tikslai bei principai

Taikinamasis tarpininkavimas (mediacija), plačiąja prasme, šiame darbe yra suprantamas kaip vienas iš alternatyvių ginčų sprendimo būdų. Tačiau, šio darbo kontekste, taikinamasis tarpininkavimas bus analizuojamas jo siaurąja prasme, t.y. kaip tam tikras struktūrinis procesas, kurio metu konflikto dalyviai (ginčo šalys), padedant nešališkam tarpininkui (mediatoriui), siekia taikiai išspręsti tarp jų kilusį nesutarimą. Todėl šiame darbe bus analizuojami svarbiausi šio proceso aspektai, o ne taikinamojo tarpininkavimo, kaip alternatyvaus ginčų sprendimo būdo, taktikos ir metodai.

Šiame darbo etape, siekiant atskleisti pagrindinius taikinamojo tarpininkavimo proceso teorinius aspektus, svarbu aptarti du pagrindinius šios svarstomos problemos etapus, kadangi tai yra reikšminga šio darbo tikslui. Pirma, yra svarbu išsiaiškinti „mediacijos“ ir „taikinamojo tarpininkavimo“ terminų vartojimo Lietuvoje tinkamumą ir tikslingumą. Antra – išanalizuoti bendros taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sąvokos problematiką, aptarti jos elementus (principus), įvardinti tikslus ir atskleisti esmę.

2008 m. liepos 31 d. Lietuvos Respublikoje įsigaliojo Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) įstatymas.⁶ Iki šio įstatymo priėmimo, jo projekto⁷ autoriai įstatymo pavadinime ir pačiame įstatymo tekste siūlė vartoti tarptautinius žodžius „mediacija“ ir „mediatorius“. Lietuvių kalboje šie tarptautiniai terminai turi atitikmenis - „tarpininkavimas“ ir „tarpininkas“. Paminėtina, kad ir kitų mokslų atstovai ir publikacijų lietuvių kalba autoriai palaikydavo tokią projekto autorių poziciją ir taip pat pasisakydavo už tarptautinių terminų vartojimą. Dėl ko kilo nemažai diskusijų tarp jų ir lituanistų (kalbos kultūros atstovų). Lituanistai kritikavo mokslų atstovus bei publikacijų lietuvių kalba autorius dėl „mediacijos“ termino propagavimo, nes tai svetimybė. Jie teigė, kad pravarčiau būtų vartoti minėtus lietuviškus atitikmenis - „tarpininkavimas“ ir „tarpininkas“, nes jie būtų lengviau suprantami Lietuvos žmonėms ir, tuo pačiu, galėtų paskatinti bei paspartinti visuotinį taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) pripažinimą. Savo ruožtu mokslininkai, atsakant į tokią kritiką, teigė, kad žodis

⁶ Lietuvos Respublikos Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas. Valstybės žinios // 2008 07 31, Nr. 87-3462.

⁷ Lietuvos Respublikos Mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projektas. Nr. XP-2809. 2008 01 11. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312610> [žiūrėta 2008 10 23].

„mediacija“ yra lietuvių kalboje vartojamas tarptautinis lotyniškos kilmės žodis.⁸ Be to, teisinėje kalboje vartoti specialiuosius terminus, kurie tiksliau apibūdina vieną ar kitą socialinį ir juridinį reiškinį, yra visuotinai priimtina ir savaime suprantama juridinės technikos priemonė bei praktika.⁹ Taipogi, jie laikėsi nuomonės, kad terminas „mediacija“ yra pranašesnis, nes vienareikšmiškai išreiškia taikinimo esmę, o tai leidžia išvengti dviprasmybių (plg.: pardavimų tarpininkas, darbo biržos tarpininkas (pareigūnas)).¹⁰

Nuomonę šiuo klausimu išreiškė ir Mykolo Romerio universiteto (toliau – MRU) Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra. Savo pasiūlyme,¹¹ pateiktame Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui, katedros atstovai nurodė, kad „vadovaujantis teisės akto kalbos reikalavimais, nustatytais LR Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymo (Žin., 1995, 41-991) 12 str., turėtų būti vartojami lietuvių kalbos atitikmenys – „tarpininkavimas“ ir „tarpininkas“.“ Jie, taipogi, pabrėžė, kad „terminai „tarpininkavimas“ bei „tarpininkas“ yra vartojami ir oficialiame 2004 m. spalio 22 d. Europos parlamento ir tarybos direktyvos pasiūlymo „Dėl tam tikrų tarpininkavimo civilinėse ir komercinėse bylose aspektų“ vertime į lietuvių kalbą.“ Be to, jie paminėjo, kad „panašiu terminų vartojimo keliu nuėjo ir mūsų kaimyninės valstybės – Latvija (tarpininkavimas čia vadinamas „*starpniecība*“, tarpininkas atitinkamai „*starpnieks*“), Estija (tarpininkavimas čia vadinamas „*vahendus*“, tarpininkas atitinkamai „*vahendaja*“), Rusija (tarpininkavimas čia vadinamas „*посредничество*“, tarpininkas atitinkamai „*посредник*“) ir daugelis kitų tiek ES, tiek ir pasaulio valstybių.“ Atsižvelgiant į tai, pasiūlė įstatymo pavadinime ir pačiame įstatymo tekste vartoti lietuviškus terminus – „tarpininkavimas“ ir „tarpininkas“.

Savo rekomendacijas šiuo klausimu pateikė ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisė¹². Ji nepritarė projekte teikiams terminams „mediacija“ ir „mediatorius“. Buvo atkreiptas dėmesys į žodynuose jau teikiamus lietuviškus atitikmenis, taip pat priminta, kad vartosenoje bus reikalinga įvardyti ir veiksmą (jei būtų vartojama „mediacija“, „mediatorius“, tai ir „medijuoti“?).¹³ Vietoj bendrą sąvoką įvardijančio termino „mediacija“ Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisės buvo pasiūlyta teikti terminą „taikinamasis tarpininkavimas“. O kad nauji terminai nesukeltų galimų teisinių keblumų, prireikus „mediacija“, „mediatorius“ gali būti teikiami skliaustuose.

⁸ Simaitis R. Mediacijos privačiuose ginčiuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje // Justicija, 2007 m., Nr. 2 (64), p. 21.

⁹ Ten pat.

¹⁰ Lakis J. Konfliktų valdymas viešajame sektoriuje: teisinės ir organizacinės problemos // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2002, Nr. 33(25), p. 17.

¹¹ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas. Pagrindinio komiteto išvada dėl mediacijos įstatymo projekto. Nr. XP-2809(2). 2008 06 18. Prieiga per internetą:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=323021> [žiūrėta 2008 10 23].

¹² Ten pat.

¹³ Ten pat.

Pažymėtina, kad šiai nuomonei komitetas pritarė, o įstatymų leidėjas, atsižvelgęs į visų pusių pateiktus argumentus bei teikiamas rekomendacijas, sudėliojo šių terminų vartojimą taip, kad jie yra vartojami greta vienas kito, kas leidžia lietuviams lengviau suprasti, o mokslininkams lengviau susikalbėti sprendžiant tarptautinio pobūdžio ginčus bei bendraujant su užsienio šalių taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) teoretikais ir praktikais (t.y. mokslų atstovais, publicistais ar šioje srityje praktikuojančiais teisininkais, psichologais, profesionaliais mediatoriais (tarpininkais) ir kt.).

Be to, yra labai svarbų paminėti, kad tokia Lietuvos įstatymų leidžiamosios valdžios pozicija yra priimtina pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų¹⁴ nuostatas. Šios direktyvos 3 str. a) p. nustato, kad „mediacija – tai struktūrinis procesas, neatsižvelgiant į tai, kaip jis pavadintas ar nurodytas, kai dvi ar daugiau ginčo šalių savanoriškai stengiasi pačios susitarti dėl jų ginčo sprendimo padedant mediatoriui“.¹⁵

Taigi, remiantis anksčiau išdėstytais argumentais bei turint omeny, kad tai yra oficialiai įstatymų leidėjo išreikšta bei teisės aktų įtvirtinta pozicija, ir mes šiame darbe, vartosime „mediacijos“ lietuvišką atitikmenį – „taikinamasis tarpininkavimas“.

Kaip jau buvo minėta darbo pradžioje, pastaruoju metu yra nemažai diskutuojama apie tai, kas gi, iš tikrųjų, yra tas taikinamasis tarpininkavimas arba koks jis turėtų būti? Į šiuos klausimus būtų galima (bent jau iš dalies) atsakyti pateikus aiškų bei išsamų taikinamojo tarpininkavimo apibrėžimą. Tačiau, kaip pasirodė praktikoje, vienodą, visapusę ir vienareikšmišką taikinamojo tarpininkavimo sąvoką yra ne taip jau lengva atskleisti. Taikinamojo tarpininkavimo apibrėžimo problematikos ištakos glūdi pačioje šio proceso prigimtyje. Taip, visų pirma, yra todėl, kad taikinamojo tarpininkavimo procesas susideda iš tam tikrų atskirų elementų gausos, kuriuos plačiau dar aptarsime šio darbo eigoje. O antra priežastis – yra tai, kad, apskritai, taikinamojo tarpininkavimo prigimčiai yra būdinga nagrinėjamų probleminių situacijų (konfliktų) įvairovė bei šiems konfliktams išspręsti taikomų procedūrų lankstumas.¹⁶ Kadangi taikinamąjį tarpininkavimą kaip taikų ginčų sprendimo metodą, galima taikyti sprendžiant įvairaus pobūdžio ginčus (šeimos, komercinius, darbo, vartotojų ir net baudžiamuosius), tai ir jo taikymo praktika yra labai įvairi ir nevienoda. O vieningo proceso nebuvimas palieka plačias galimybes taikinamojo tarpininkavimo interpretacijai bei labai apsunkina bendros bei visapusiškos sąvokos apibrėžimą.

¹⁴ 32008L0052. 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų. Europos Sąjungos oficialusis leidinys L 136. 2008 05 24, p. 3–8. Prieiga per internetą: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:136:0003:0008:LT:PDF> [žiūrėta 2008 10 23].

¹⁵ Ten pat, 3 str. a) p.

¹⁶ Spencer D., Brogan M. Mediation Law And Practice. Cambridge University press, 2006, p. 83.

Jau minėto Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 2 straipsnio 3 dalyje yra pateikta taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sąvoka, kuri apibūdina šį procesą kaip civilinių ginčų sprendimo procedūrą, kurios metu vienas ar keli civilinių ginčų taikinimo tarpininkai (mediatoriai) padeda civilinio ginčo šalims taikiai spręsti ginčą¹⁷. Tačiau, toks apibrėžimas tik bendrais bruožais apibūdina taikinamojo tarpininkavimo taikymą civilinių ginčų sprendime. O kaip jau minėjome, šio alternatyvaus ginčų sprendimo būdo taikymo praktika yra labai plati ir neapsiriboja vien civilinių ginčų nagrinėjimu. Tad, manytina, ši sąvoka nėra visapuse ar tinkama visam taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) procesui apibrėžti, kadangi neatskleidžia visos jo specifikos.

Viena vertus, gali pasirodyti, kad taikinamojo tarpininkavimo sąvokos svarba dažnai pervertinama. Juk esant tokiai plačiai praktikos įvairovei yra sunku surasti vieną teiginį, kuris apimtų visas galimas tokios praktikos apraiškas. Tačiau, nors yra įvairių sunkumų siekiant apibrėžti šį procesą, tinkama ir svarbiausia visapuse taikinamojo tarpininkavimo sąvoka yra ypač svarbi šio proceso raidai.¹⁸ Ypač Lietuvoje, kai taikinamasis tarpininkavimas žengia tik pirmuosius žingsnius ir dar nėra visuotinai paplitęs reiškinys, yra labai svarbu suformuluoti aiškia ir išsamia, visą procesą apibūdinančią sąvoką. Nes tai, visų pirma, leistų Lietuvos visuomenei geriau suprasti šią novatorišką idėją bei jos specifiką, įvertinti jos privalumus ir trūkumus ir taip skatinti jos taikymo praktiką, paplitimą bei raidą. Be to, tikslus ir aiškus taikinamojo tarpininkavimo apibrėžimas padėtų atskirti šį procesą nuo kitų alternatyvių ginčų sprendimo būdų, tokių kaip arbitražas, derybos (angl. *negotiation*), sutaukinimas (angl. *conciliation*), nepriklausomas vertinimas (angl. *neutral evaluation*), patariamoji nuomonė (angl. *advisory opinion*), mini procesas (angl. *mini-trial*) ir kt. Taipogi, tai padėtų apibrėžti paties taikinamojo tarpininkavimo proceso taikymo ribas.

Mokslinėje literatūroje taikinamojo tarpininkavimo sąvoka yra atskleidžiama per jos principų prizmę. Nes principai teisės teorijoje yra suprantami kaip pagrindinės nuostatos bei esminės mintys, atskleidžiantys tam tikro reiškinio fundamentalias idėjas bei vertybines orientacijas. Juos dar vadina kelrodžiu, vedančiu, tam tikru teoriniu (teisiniu ar socialiniu) reiškinio besidominčius, jo pažinimo link. Taikinamojo tarpininkavimo proceso principų vertė yra tame, kad jie sudaro visą procesą stabilizuojantį pagrindą, leidžiantį jam tinkamai funkcionuoti bei apskritai egzistuoti. Pažymėtina, kad pasaulinėje praktikoje nėra bendro susitarimo dėl mediacijai (taikinamojo tarpininkavimo) būdingų principų baigtinio sąrašo.¹⁹ Tačiau, tai neturėtų tapti kliūtimi bandyti įvardinti bent pagrindinius iš jų. Daugelis taikinamojo

¹⁷ Lietuvos Respublikos Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas. Valstybės žinios // 2008 07 31, Nr. 87-3462.

¹⁸ Milašius T. Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas // Teisė. 2007, T. 63, p. 52. – ISSN 1392-1274.

¹⁹ Simaitis R. Mediacijos privačiuose ginčiuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje, p. 25.

tarpininkavimo apžvalgininkų, šalininkų ir tradicinės mediacijos (taikinamojo tarpininkavimo) taikymo praktikų laikosi nuomonės, kad *tikrasis* taikinamasis tarpininkavimas privalomai susideda iš penkių neatsiejamų pamatinių koncepcijų (t.y. principų): konfidencialumo (angl. *confidentiality*), savanoriškumo (angl. *voluntariness*), (šalių) įgalinimo (angl. *empowerment*), neutralumo (angl. *neutrality*) ir unikalaus (neprilygstamo) sprendimo (angl. *a unique solution*), be kurių taikinamasis tarpininkavimas būtų nuskurdintas ir nualintas, arba, apskritai, nebūtų tikrasis taikinamasis tarpininkavimas.²⁰ Taigi, aptarkime juos detaliau:

▪ *Konfidencialumas* – daugelio autorių išskiriamas kaip vienas esminių bei svarbiausių taikinamojo tarpininkavimo efektyvumo garantų. Pačia bendriausia prasme konfidencialumas yra suprantamas kaip priemonė užtikrinanti tam tikrų specifinių santykių (pvz.: santykiai tarp advokato ir kliento, gydytojo ir paciento, kunigo ir atgailautojo ir pan.) privatumą bei saugumą. O tai, savo ruožtu, užtikrina tokių santykių egzistavimą bei vystymąsi be baimės, kad privati, asmeniška ar intymi informacija bus atskleista platesniam žmonių ratui. Taikinamojo tarpininkavimo procesas, taipogi, yra įtrauktas į šį nebaigtinį, konfidencialumo užtikrinimo reikalaujančių procesų sąrašą. Konfidencialumo užtikrinimas taikinamajame tarpininkavime yra svarbus dėl kelių priežasčių. Visų pirma – jis sukuria saugią aplinką, skatina atvirumą, šalių pasitikėjimą, nuoširdumą bei aktyvų bendravimą, kaip tarp pačių šalių, taip ir, tarp šalių ir taikinimo tarpininko (mediatoriaus). Antra – tai laiduoja tarpininko nešališkumą, nes iš jo negali būti pareikalauta atskleisti informacijos tiek pačio taikinamojo tarpininkavimo metu, tiek pasibaigus procesui, pavyzdžiui, per vėlesnį teismo ar arbitražo procesą.²¹ Trečia – tai daro taikinamojo tarpininkavimo procesą patrauklesnį negu teismo ar arbitražo procesai, kurie grindžiami viešumo principu ir visi sprendimai juose skelbiami viešai.²² Taikinamajame tarpininkavime gi, konfidencialumo dėka, visiems jos dalyviams, siekiantiems išvengti viešumo, yra garantuojama, kad bet kokia taikinamojo tarpininkavimo metu atskleista informacija ar atlikti veiksmai nebus visuotinai paviešinti ar panaudoti prieš šių santykių dalyvius teisme ar arbitraže, tais atvejais, jei taikinamasis tarpininkavimas būtų nesėkmingas ir dėl ginčo išsprendimo reikėtų kreiptis į vieną iš šių institucijų. O tai yra ypač svarbu privataus gyvenimo bei šeimos santykiuose, kuomet yra siekiama apsaugoti mažamečių vaikų interesus, arba komerciniuose (verslo) ginčiuose, kai norima užtikrinti profesinių ar komercinių paslapčių saugumą, apsaugoti įmonės gerą vardą bei reputaciją potencialių vartotojų arba galimų verslo partnerių akivaizdoje.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad konfidencialumo laikymosi pareigos yra saistomas tiek tarpininkas, tiek pačios ginčo šalys.²³

²⁰ Spencer D., Brogan M. *Mediation Law and Practice*, p. 3.

²¹ Boulle L., Nesic M. *Mediation: Principles Process Practice*. – London: Butterworths, 2001, p. 488-489.

²² Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 36-1340.

²³ Lietuvos Respublikos Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas, 7 str. 1 d.

Be visų nurodytų konfidencialumo principo privalumų, svarbu pažymėti, kad jis, vis dėlto, nėra absoliutus, nes turi tam tikras išimtis. Tai teisės aktų nurodyti atvejai, kai informacija, sužinota taikinamojo tarpininkavimo metu, gali būti atskleista trečiajai šaliai. Tokios išimtis yra kai:²⁴

- šalys su tuo sutinka (kai jos taip susitarė ar kai yra vienos šalies leidimas leidžiantis tarpininkui atskleisti informaciją kitai šaliai);

- kai tai numato įstatymas;

- kai tai reikalinga taikinamojo tarpininkavimo metu sudaryto susitarimo patvirtinimui ar vykdymui;

- kai tai būtina dėl viršenybę turinčių valstybės viešosios politikos interesų apsaugos ir užtikrinimo (ypač kai reikia užtikrinti vaikų interesų apsaugą arba užkirsti kelią fizinės ar psichologinės žalos fizinio asmens sveikatai ar gyvybei atsiradimui);

- kai tarpininkas apkaltinamas netinkama veikla ir turi dėl to gintis.

▪ *Savanoriškumas* – atskleidžia šalių laisvos valios pasireiškimą. Jis reiškia, kad šalys pasirenka taikinamąjį tarpininkavimą ir dalyvauja jame vien todėl, kad pačios to nori, o ne dėl to, kad buvo įtikintos arba priverstos (tam tikro spaudimo iš šalies) tai daryti. Šis principas yra pagrįstas logine prielaida, kad šalys mieliau ir aktyviau bendradarbiaus siekiant išspręsti jų tarpusavio ginčą, jei toks ginčo sprendimo būdas buvo jų pačių laisva valia pasirinktas.²⁵ Atkreiptinas dėmesys, kad savanoriškumo principas turi dvejopą naudą. Kadangi, iš vienos pusės, jis privalo būti užtikrinamas per visą taikinamojo tarpininkavimo procesą, o iš kitos, tai suteikia šalims galimybę bet kada pasitraukti iš proceso ir nutraukti pastangas taikiai išspręsti ginčą. Paprastai šalys taikinamojo tarpininkavimo metu nuolatos vertina galimas alternatyvas, įskaitant galimybę pasiekti savo tikslus teisme, todėl pastarajai alternatyvai pasirodžius priimtinesnei, jos gali bet kada pasitraukti iš proceso.²⁶ Be to, svarbu pažymėti, kad savanoriškumas taikinamojo tarpininkavimo procese, taipogi, nėra absoliutus. Šio principo išimtis sudaro teisminė ir privalomoji mediacija (taikinamasis tarpininkavimas)²⁷, kai šalys gali

²⁴ 32008L0052. 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos **direktyva 2008/52/EB** dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų. **7 straipsnis**. Europos Sąjungos oficialusis leidinys L 136. 2008 05 24, p. 3–8.; **LR Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 7 str. 1 ir 2 d.**; **European Code of Conduct for Mediators**. 2004. **4 straipsnis**. Prieiga per internetą:

<http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.pdf> [žiūrėta 2008 10 22].

²⁵ Spencer D., Brogan M. *Mediation Law and Practice*, p. 85.

²⁶ Berger K. P. *Private Dispute Resolution in International Business: Negotiation, Mediation, Arbitration*. Vol. II: *Handbook*. Hague: Kluwer Law International, 2006.

²⁷ Mokslinėje literatūroje išskiriamos tokios mediacijos rūšys:

I. 1) *Teisminė* – “biurokratinės” mediacijos porūšis, nes yra vykdoma teismo rūmuose (teismuose). Ją vykdo mediatoriai – specialiai apmokyti teisėjai arba teisėjų padėjėjai. Dažniausiai šalys tiesiogiai kreipiasi į teismą, nes nežino apie galimą mediaciją. Tokiu atveju, teismas pasiūlo šalims pabandyti ginčą spręsti taikiai. Paprastai teisėjas, pasiūlęs šalims spręsti ginčą taikiai, sustabdo bylos nagrinėjimą ir nustato terminą kiek mediacija turėtų trukti ir kada bylos nagrinėjimas turėtų būti atnaujintas. Tokia mediacija yra labiau prieinama. Dažniausiai ji yra apmokama iš specialių valstybinių fondų, tuo tarpu neteisminės mediacijos atveju tai padaryti sunkiau.

būti galiojančių teisės normų įpareigotos dalyvauti mediacijoje (taikinamojo tarpininkavimo procese), todėl reikia sutikti, kad savanoriškumas turėtų būti būtent privačios mediacijos (taikinamojo tarpininkavimo) esminiu bruožu.²⁸

▪ *Igalinimas* – tai konfliktuojančioms šalims jų turimų galių, valdžios ir kompetencijos savarankiškai spręsti ginčą pripažinimas. Toks pripažinimas kildinamas iš taikinamojo tarpininkavimo ginčo šalių pripažinimo pagrindinėmis viso proceso dalyvėmis, sugebančiomis vesti derybas bei priimti sprendimą (pasiekti susitarimą), vadovaujantis jų pačių valia ir suvokimu, kas yra teisinga. Taikinamojo tarpininkavimo procese tokie jų sugebėjimai yra pripažįstami, gerbiami ir net skatinami (puoselėjami). Šitokio šalių įgalinimo dėka paprastai yra priimamas toks susitarimas, kuris tenkina visas ginčo šalis. O tais atvejais, kai sprendimas nėra paskirtas ar primestas iš šalies, bet yra pačių konflikto dalyvių diskusijų ir derybų rezultatas, juo daugiau pasitikima, o vadinasi yra didesnė tikimybė, kad ir bus tvirtai bei geranoriškai laikomasi.²⁹ Šalių įgalinimo principas užtikrina, kad susitarimai taikinamojo tarpininkavimo proceso metu pasiekiami savarankiškai tik pačių konfliktuojančių pusių.

▪ *Neutralumas* – laikomas šališkumo antidotu (t.y. priešnuodžiu). Jis yra suprantamas keliais aspektais:

- *Neutralumas kaip nešališkumas* (angl. *impartiality*)³⁰ siejamas su taikinimo tarpininko vienodu elgesiu su šalimis, jo objektyvumu ir teisingumu abiejų šalių atžvilgiu. Jis nustato tarpininko pareigą visais atvejais šalių atžvilgiu veikti nešališkai, vengti asmeniškumą ir visiškai vienodai, t.y. be jokio išankstinio nusistatymo, tarnauti visoms šalims. Tarpininkas turi atmesti (eliminuoti) savo jausmus, nuomones, įsitikinimus bei emocijas ar bent atsiriboti nuo jų taikinamojo tarpininkavimo metu, siekiant išvengti galimos savo psichologinės įtakos tarpininkavimo proceso eigai bei norint apsaugoti jį (procesą) nuo šališkumo ir galimos pirmenybės vienai iš šalių suteikimo.

2) *Neteisminė* – vykdoma už teismo rūmų ribų. Dažniausiai ją vykdo nevyriausybinės visuomeninės organizacijos, jose dirbantys specialiai apmokyti tarpininkai. Šalys pačios tiesiogiai kreipiasi į tokias organizacijas (jose dirbančius tarpininkus) žinodamos apie jų teikiamas tarpininkavimo ir sutaikinimo paslaugas, kad padėtų jiems išspręsti tarpusavio nesusitarimą. Neteisminė mediacija taip pat turi savų privalumų, nes ginčo šalys gali išvengti teismo bylinėjimosi, o teismuose sumažėja bylų skaičius. Tačiau dažniausiai šalių susitarimas, tam, kad būtų vykdytinas, turi būti patvirtintas teismo nutartimi.

II. 1) *Privaloma* – dažniausiai ji yra įtvirtinta valstybės teisinėje sistemoje arba paskiriama teismo ar kitos valdiškos institucijos (įsakymu, nutarimu) kaip privalomas pirmas žingsnis tam tikro pobūdžio konfliktuose, pvz., skyrybų, siekiant tinkamesnio jo išsprendimo už teismo ribų.

2) *Savanoriška* – inicijuojama pačių konflikto šalių, kurios pačios nusprendžia kreiptis į tarpininką pagalbos jų konfliktui išspręsti. Jos pačios pasirenka abiem tinkantį tarpininką, nustato tarpininkavimo proceso eigą, jo pagrindines taisykles, terminus ir kitas aplinkybes, kurios yra reikšmingos konkrečiam konfliktui taikiai išspręsti.

²⁸ Milašius T. Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo, p. 52.

²⁹ Spencer D., Brogan M. Mediation Law and Practice, p. 85, 88-91.

³⁰ Ten pat, p. 92-93.

- *Neutralumas kaip vienodumas* arba tiksliau – *kaip buvimas vienodu atstumu* (angl. *equidistance*),³¹ suprantamas kaip tarpininko lygiateisiškumas (teisių ir pareigų lygybė) visų šalių atžvilgiu. Tai reiškia, kad tarpininkas negali nė vienos iš šalių nei privilegijuoti (teikti perdėtą pranašumą), nei priešingai – diskriminuoti (nepagrįstai skriausti, daryti kokius nors apribojimus ir pan.). Tarpininkaujant taikinimo tarpininkas privalo užtikrinti „jėgos balansą“ arba, kitaip sakant, palaikyti „jėgų pusiausvyrą“ ir siekti, kad sulaikytų šalis nuo galimo ar daromo spaudimo ir prievartos viena kitos atžvilgiu. Todėl, tam tikrais momentais (atvejais) tarpininkas gali ir net privalo palaikyti, padrašinti bei paraginti vieną ar kitą šalį, jeigu mato, jog ji pasimėtė, susipainiojo ar nusivylė dėl kitos šalies daromo spaudimo ar kitų negatyvių manipuliacijų. Čia neutralumas suprantamas kaip aktyvus procesas, o toks taikinimo tarpininko šališkumas yra tik priemonė naudojama proceso simetrijai atkurti ir palaikyti bei abipusiško kompromisinio sprendimo priėmimui užtikrinti.

Svarbu paminėti ir tokias aplinkybes, kuomet nedalyvaujančių procese trečiųjų šalių interesų niekas neatstovauja. Tokiais atvejais tarpininkas privalo užtikrinti „jėgos balansą“ įsakant pagrindinėms proceso šalims, priimant galutinį sprendimą, atidžiai bei rūpestingai atsižvelgti ir į procese nedalyvaujančių šalių interesus bei galimus pageidavimus.

Svarbu yra ir tai, kad neutralumas, vis dėlto, neturėtų būti suprantamas kaip tarpininko nesuinteresuotumas taikinamojo tarpininkavimo proceso baigtimi. Priešingai, tarpininko pareiga ir vienas iš pagrindinių uždavinių yra siekti padėti šalims konstruktyviai bei taikiai išspręsti ginčą³². Tokio pozityvaus suinteresuotumo nebuvimas galėtų būti suprantamas kaip tarpininko indiferentiškumas, nerūpestingumas ar(ir) nesirūpinimas taikinimo procedūra, kas leistų jį apkaltinti abejingumu visam taikinamojo tarpininkavimo procesui apskritai.

- *Neutralumas kaip nepriklausomumas* (angl. *independence*)³³ yra nukreiptas į taikinimo tarpininko praeitį ir aprėpia jo santykius su šalimis, įskaitant ankstesnius ryšius su jomis bei materialų ar kitokį suinteresuotumą taikinamojo tarpininkavimo baigtimi.

Tarpininkas negali vykdyti taikinimo veiksmų, o pradėjęs juos vykdyti negali jų tęsti, prieš tai neatskleidęs visų aplinkybių, kurios gali sąlygoti arba gali būti laikomos, kaip sąlygojančios, jo nepriklausomumą arba gali sukelti interesų konfliktą. Atskleidimo pareiga tęsiasi per visą procesą.

Tokios aplinkybės turi apimti:

- bet kokius asmeninius ar verslo santykius su viena iš šalių,

- bet kokį tiesioginį ar netiesioginį finansinį ar kitokį interesą taikinamojo tarpininkavimo baigtimi, arba

³¹ Ten pat, p. 93-94.

³² Lietuvos Respublikos Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas, 2 str. 5 d.

³³ European Code of Conduct for Mediators. 2004.

- tarpininkas arba jo įmonės narys vienai iš šalių teikė kitas nei taikinamojo tarpininkavimo paslaugas.

Šiais atvejais tarpininkas gali priimti pasiūlymą vykdyti taikinamąjį tarpininkavimą arba tęsti pradėtą procesą tik jeigu jis yra tikras, kad galės vykdyti jį visiškai nepriklausomai ir neutraliai turint tikslą užtikrinti visišką nešališkumą, ir jeigu šalys aiškiai su tuo sutinka.³⁴

▪ *Unikalūs sprendimo* koncepcija taikinamajame tarpininkavime dėl jam būdingo aktyvaus (ir net pagrindinio) šalių vaidmens sprendimo priėmimo procese, turi tiesioginį ryšį su šalių įgalinimo principu. Abi šios koncepcijos atskleidžia šalių turimas galias ir daromą įtaką galutinio sprendimo (o taikinamajame tarpininkavime labiau susitarimo) priėmimui.

Svarbu paminėti, kad taikinamasis tarpininkavimas ne visada pasiekia savo pagrindinį tikslą – taikiai išsprendžia ginčą, bet šios koncepcijos aspekte bus kalbama tik apie tuos atvejus, kai pageidaujamas sprendimas (t.y. taikus susitarimas) būna pasiektas.

Taigi, teorijoje ir praktikoje išskiriami tokie unikalūs sprendimo bruožai bei ypatumai:

1) Taikinamojo tarpininkavimo metu ginčą sprendžia ir galutį sprendimą dėl jo priima pačios šalys, priešingai negu teisme ar arbitraže, jis nėra paskiriamas valdiškos institucijos ar primetamas iš šalies.

2) Toks sprendimas (kokybiniu aspektu) niekuo nenusileidžia nė vienam teisiškai reikšmingam sprendimui, turinčiam tiesioginę reikšmę ginčo dalyvių teisėms bei pareigoms. Kadangi jis nustato šalių pareigą vykdyti tokį sprendimą, o visuomenei – jį priimti ir gerbti.

3) Tokio ginčo (iš)sprendimo galimybės yra begalinės, nes jis nėra ribojamas griežtais procesiniais reikalavimais ar saistomas teisės aktu. Jis nereikalauja prisitaikymo ir atitikimo įstatymiškoms normoms bei visuomeniniams papročiams ar atsižvelgimo į teisminį precedentą, nes yra grindžiamas pačių šalių valia, sveiku protu ir suvokimu, kas yra teisinga.

4) Tačiau, priimant sprendimą taikinamojo tarpininkavimo proceso metu, privaloma atsižvelgti ir puoselėti visų šalių interesus: tiek pačių ginčo dalyvių, tiek nedalyvaujančių procese trečiųjų asmenų, tiek ir pačios visuomenės.

5) Toks ginčo išsprendimas skatina kūrybiškumą bei ugdo bendravimo ir dialogo kultūrą.

6) Unikalaus sprendimo išdava – yra taikus, konstruktyvus susitarimas, o tai jau leidžia kalbėti apie materialiosios, t.y. socialinės, o ne formalios – teisinės taikos atkūrimą (pasiekimą).

7) Sprendimo unikalumas pasireiškia ir tuo, kad jis yra nukreipiamas į ateitį, t.y. į tolimesnį šalių bendradarbiavimą, jų tarpusavio santykių palaikymą ir plėtojimą. Palyginimui, teismo ar arbitražo sprendimai, yra nukreipti į praeitį, į kalto paieškas ir paskyrimą, kad jis ištaisytų praeityje padarytas klaidas ir atlygintų už patirtas nuoskriaudas.

³⁴ Ten pat, 2 str. 1 d.

8) Kaip jau buvo minėta, toks pačių šalių savanoriškai priimtas sprendimas yra efektyvesnis ir pranašesnis, nes atspindi tikruosius šalių interesus, poreikius bei norus. O tai, savo ruožtu, sąlygoja didesnę tikimybę, kad juo bus laikomasi geruoju ir jis bus visiškai įvykdytas, t.y. realizuos maksimalų visų šalių interesų patenkinimą.

9) Ir galiausiai, atsižvelgiant į tai kas buvo pasakyta, darytina pagrindinė išvada dėl sprendimo unikalumo: jo dėka yra pasiekiamas teisingumas, o ne vien sausas teisėtumas.

Trumpai apibendrinant, paminėtinas visuotinai žinomas posakis, kad „ginčiuose gimsta tiesa“, o taikinamojo tarpininkavimo proceso metu ta tiesa įgauna materialią (apčiuopiamą) formą – taikaus susitarimo, realizuojančio maksimalų visų konflikto šalių interesų patenkinimą, pavidalu.

Be šitų, jau įvardintų taikinamojo tarpininkavimo principų, svarbu yra įvardinti bei aptarti ir kitus, įtrauktus į įvairias, taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją) reglamentuojančias, teisės aktų nuostatas. Kadangi, kaip jau minėjome, principų sąrašas nėra baigtinis, jis yra žymiai platesnis ir neapsiriboja vien šiais, daugelio autorių išskirtais kaip esminiais, principais. Be to, manytina, jie yra ne mažiau vertingi ir svarbūs taikinamojo tarpininkavimo procesui. Taigi tam, kad taikinamojo tarpininkavimo procesas efektyviai veiktų, o jo metu būtų pasiekti visi jam keliami tikslai, jis turi vadovautis bei atitikti dar ir tokius principus³⁵.

- *profesionalumo principas* reikalauja, kad tarpininkai būtų kompetentingi ir gerai nusimanytų taikinamojo tarpininkavimo procese. Reikšmingi veiksniai šiuo požiūriu turi apimti tinkamą mokymą ir nenutrūkstamą žinių bei praktinių tarpininkavimo ir taikinimo įgūdžių atnaujinimą, atsižvelgiant į bet kokius reikšmingus standartus arba akreditavimo sistemas. Kad alternatyva teismui nedvelktų nekompetencija svarbu užtikrinti, kad jei tarpininkaujantis asmuo nėra kvalifikuotas (diplomuotas ar licencijuotas) tarpininku, svarbu kad jis būtų tam tikros srities specialistu, turinčiu specifinių žinių bei įgūdžių konkrečiam konfliktui išspręsti.

- *proceso sąžiningumo principas* numato, kad tarpininkas turi užtikrinti, jog visos šalys turėtų pakankamas galimybes būti įtrauktos į procesą.

Tarpininkas, kai iškyla reikalas, turi informuoti šalis ir gali nutraukti taikinamojo tarpininkavimo procesą, jeigu:

- susitarimas, kuris bus pasiektas, tarpininkui atrodo neįvykdomas arba neteisėtas, atsižvelgiant į bylos aplinkybes ir tarpininko kompetenciją atlikti tokį vertinimą, arba

- tarpininkas mano, kad mažai tikėtina, jog tęsiant taikinamąjį tarpininkavimą bus pasiektas taikaus susitarimas.

- *operatyvumo bei koncentruotumo principai* siejami su greitu ginčo išsprendimu ir užkerta kelią taikinamojo tarpininkavimo proceso vilkinimui. Be to, šie principai padeda greitai

³⁵ European Code of Conduct for Mediators. 2004.

ir kuo mažesnėmis laiko bei materialinėmis sąnaudomis atstatyti pažeistą teisę ar teisėtą interesą bei atkurti teisinę taiką tarp tarpininkavimo proceso šalių.

▪ Be (visų) jau išvardintų taikinamojo tarpininkavimo proceso principų labai svarbu paminėti jo *lankstumo principą*. Mediacija (taikinamasis tarpininkavimas) – tai procesas, kuris efektyvus ir populiarus tik tada, kai gali išlikti lankstus, prisitaikantis prie konkrečios situacijos iššūkių³⁶ bei nuolat besikeičiančių aplinkybių. Toks lankstumas leidžia šalims pačioms sukurti prie jų individualiai nagrinėjamos situacijos prisitaikančias proceso taisykles, jo eigos bei nagrinėjimo tvarką. Tai leidžia išvengti įvairių procesinių suvaržymų, bet tuo pačiu metu neatima iš šalių galimybės pačioms kontroliuoti sprendimų priėmimą.³⁷

Greta taikinamojo tarpininkavimo procedūrinio lankstumo svarbu atkreipti dėmesį ir į jo siekiamų tikslų lankstumą. Kadangi tarp skirtingų autorių nėra vieningos nuomonės ir sutarimo dėl taikinamojo tarpininkavimo keliamų tikslų svarbumo ir pirmaeiliskumo. Vieni, į pirmą taikinamojo tarpininkavimo **tikslų** hierarchijos vietą iškelia šio proceso pigumą ir operatyvumą, kurie nepažeidžia, o netgi priešingai, nulemia jo efektyvumą. Kiti, pabrėžia teismų vykdomo teisingumo gerinimą, nes perduodant bylas taikinamajam tarpininkavimui yra mažinamas teismo sprendžiamų bylų skaičius, o tai, savo ruožtu, padeda išvengti jų nagrinėjimo vilkinimo bei didina teismų prieinamumą. Dar kiti, akcentuoja šalių gerų tarpusavio santykių išsaugojimą, gilesnio konflikto išvengimą bei smurto ir konfrontacijos sumažinimą, kuriuos gali sukelti jų rungimasis teismo proceso metu. O ketvirti, vertina taikinamąjį tarpininkavimą už tai, jog jis gali padėti šalims apeiti bendravimo ir bendradarbiavimo (komunikacijos ir kooperacijos) kliūtis, trukdančias atsiskleisti tikriesiems abiejų šalių poreikiams ir norams, kuriais remdamosi jos galėtų priimti jas visas tenkinantį jų konflikto sprendimą.

Apibendrinant, esminė viso to kas buvo pasakyta mintis yra tai, kad kiekvienas konkrečių šalių konkretus konfliktas turi tik jam būdingas ir reikšmingas aplinkybes, tad ir kiekvienam tokiame konflikto sprendimui keliami tik konkrečiai jam svarbūs tikslai, o tai tampa įmanoma tik tuo atveju, kai nėra griežto taikinamojo tarpininkavimo proceso reguliavimo ir yra užtikrinamas jo lankstumas, t.y. sugebėjimas prisitaikyti ir atitikti konkrečią konflikto aplinkybes bei jos sprendimui keliamus tikslus.

Dabar, apžvelgus pagrindinius taikinamojo tarpininkavimo proceso principus, kaip jo sampratos sudedamąsias dalis bei aptarus pagrindinius šio proceso tikslus, būtų galima apibrėžti ir pačią **taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sąvoką**, apibūdinančią šį procesą, kaip *savanorišką, lankstų ir konfidencialų ginčų sprendimo būdą, kai ginčo šalys, siekdamos išspręsti kilusį tarpusavio konfliktą, kreipiasi arba yra nukreipiamos į abiem priimtina neutralų trečiąjį*

³⁶ Simaitis R. Mediacijos privačiuose ginčiuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje, p. 22.

³⁷ Pierie A. J. *Alternative Dispute Resolution. Skills, Science and the Law*. Quebec: Irwin Law, 2000, p. 153.

asmenį, vadinamą tarpininku, kuris neturi įgaliojimų priimti privalomą šalims sprendimą, tačiau aktyviai siekia pagelbėti joms pačioms surasti visiems tinkamą ir priimtina sprendimą bei pasiekti susitarimo dėl ginčijamų klausimų.

Taigi, trumpai apibendrinant viską, kas buvo pasakyta bei apžvelgta šiame darbo etape, teigtina, kad nėra svarbu kaip taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) procesas vadinasi konkrečioje valstybėje, svarbiausia, kad tas pavadinimas neiškraipytų pačios taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) **esmės** – *taikinimo* procedūros, kuomet nešališko tarpininko (mediatoriaus) pagalba konfliktuojančių šalių priešiškus, abipusių nuolaidų būdu, pereina į diskusijų bei derybų lygmenį ir taip pasiekiamas pagrindinis šio proceso **tikslas** – *taikus ginčo išsprendimas, kuris pasireiškia per besiginčijančių šalių susitarimą.*

1.2. Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) proceso teisiniai pagrindai

Prieš pradėdant analizuoti taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) diegimą Lietuvoje, iš pradžių, manytina, yra svarbu apžvelgti šį diegimą sąlygojančias bei paskatinančias prielaidas. Tai yra, išanalizuoti bei įvardinti tarptautinius bei nacionalinius teisės aktus, reglamentuojančius taikinamąjį tarpininkavimą, jo pagrindinius aspektus bei nuostatas reguliuojančias šio proceso procedūras bei nubraižančias jo ribas.

Daugelyje valstybių taikinamasis tarpininkavimas jau yra plačiai paplitęs. Tą sąlygoja dvi pagrindinės priežastys: pirma – taikinamasis tarpininkavimas svarbus kaip vienas pigiausių, greičiausių bei efektyviausių įvairaus pobūdžio konfliktų sprendimo būdų; antra, manoma, kad jis padeda sumažinti teismų darbo krūvį, nes padeda išvengti bylų nagrinėjimo vilkinimo bei didina teismų prieinamumą, kas, savo ruožtu, sąlygoja teismų vykdomo teisingumo gerinimą. Kai kuriose jurisdikcijose, ypač Tolimuose Rytuose, taikinamasis tarpininkavimas, ypač sprendžiant šeimos klausimus, turi galias tradicijas. Tuo tarpu Vakarų ir Europos valstybėse tai yra naujas fenomenas, dažniau sutinkamas tose šalyse, kuriose dažnai bylinėjamosi. O bet kurioje demokratinėje ir teisinėje valstybėje, bet koks naujai atsiradęs bei teisiškai reikšmingas reiškinys, ypač kai jis yra plačiai praktikoje taikomas ir turi tiesioginę reikšmę žmonių teisėms ir pareigoms, privalo būti reglamentuojamas (bent jau pagrindiniai jo aspektai) teisės normomis. Tai ir sąlygoja tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių taikinamąjį tarpininkavimą, priėmimą.

1993 m. gegužės mėn. 14 d. Lietuva tapusi Europos Tarybos nare, įsipareigojo vadovautis Europos Tarybos Ministrų komiteto patvirtintos rekomendacijos Nr. R(81)7 „Dėl priemonių, palengvinančių galimybes naudotis teisingumo sistema“ nuostatomis ir taikyti

priemonės, kurios palengvintų ir paskatintų, kur būtina (tinkama), šalių sutaikinimą ir taikų ginčų sprendimą iki teismo proceso pradžios arba teismo proceso metu.³⁸

Kitas svarbus teisės aktas – tarptautinis teisinis pagrindas taikinamojo tarpininkavimo sistemai sukurti ir veikti Europos tarybos lygmeniu (taip pat ir Lietuvoje) – yra Europos Tarybos Ministrų komiteto 1986 m. rugsėjo 16 d. patvirtinta rekomendacija Nr. R(86)12 „Dėl priemonių leidžiančių užkirsti kelią pernelyg dideliame darbo krūviui teismuose arba sumažinti jį.“³⁹ Šioje rekomendacijoje Europos Tarybos valstybės narės yra kviečiamos „skatinti, kur būtina (tinkama), draugišką ginčų sureguliovimą tiek už teisminės sistemos ribų, tiek iki ar teismo proceso metu“ (I dalis). Siekiant šio tikslo siūloma pasinaudoti šiomis priemonėmis: (a) „suteikti galimybę atitinkamai skatinant pasinaudoti sutaikinimo procedūromis ginčams spręsti prieš teisminį procesą arba už jo ribų“; (c) „nustatyti teisininkams etinę pareigą arba skatinti kompetentingas institucijas pripažinti, kad teisininkai turėtų siekti susitaikymo su kita šalimi prieš teismo procesą arba bet kurioje tokio proceso stadijoje.“ Šios rekomendacijos III-IV dalys rekomenduoja: „Nustatyti institucijas, kurios nebūdamos teismų sistemos dalimi, būtų prieinamos šalims ginčams dėl smulkių pretenzijų ir ginčams ypatingose teisės srityse spręsti“.

Vienas iš pirmųjų dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) būtinumo pasisakančių tarptautinių dokumentų buvo ir 2000 m. Hagos konvencijos dėl tarptautinės pilnamečių apsaugos 31 str., kuris numato, kad valstybių dalyvių kompetentingos institucijos tiesiogiai ar per kitas organizacijas turi skatinti tarpininkavimo, sutaikinimo ar kitų panašių priemonių naudojimą siekiant susitarti dėl suaugusio asmens ar jo turto apsaugos tais atvejais, kuriems taikoma ši Konvencija.⁴⁰

Pastarąjį dešimtmetį Europos Sąjungoje pastebimos vis ryškesnės taikinamojo tarpininkavimo teisinio reguliavimo tendencijos. 1998-2002 metais priimtos 4 Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijos dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) procedūrų šeimos, baudžiamosiose ir civilinėse bylose bei alternatyvių būdų spręsti administracinius ginčus.

1998 m. Europos Tarybos Ministrų komitetas, matydamas augantį besiskiriančių šeimų ginčų skaičių, tokių skyrybų pasekmes ir siekdamas apsaugoti vaiko interesus, jo gerovę,

³⁸ Recommendation No R(81)7 “On Measures facilitating access to justice” adopted by the Committee of Ministers on 14 May 1981. Prieiga per internetą:

<<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=599788&SecMode=1&DocId=671776&Usage=2>> [žiūrėta 2008 10 29].

³⁹ Recommendation No R(86)12 “Concerning measures to prevent and reduce the excessive workload in the courts” adopted by the Committee of Ministers on 16 September 1986. Prieiga per internetą:

<[http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/legal_professionals/court_clerks/legal_instruments_and_documents/Rec%20\(86\)%2012.asp](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/legal_professionals/court_clerks/legal_instruments_and_documents/Rec%20(86)%2012.asp)> [žiūrėta 2008 10 29].

⁴⁰ Convention of 13 January 2000 on the International protection of adults. Prieiga per internetą:

<http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=71> art.31 [žiūrėta 2008 10 29].

sprendžiant jo globos, bendravimo su juo klausimus, priėmė rekomendaciją Nr. R(98)1 dėl šeimos taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos).⁴¹ Šios rekomendacijos 7 p. nurodoma, kad atliktų tyrimų ir šalių, kuriose vykdomas taikinamasis tarpininkavimas, patirtis rodo, kad jis:

- pagerina bendravimą tarp šeimos narių;
- sumažina konfliktų tarp ginčo šalių skaičių;
- pasiūlo abiem šalims tinkamą sprendimą;
- sudaro galimybes išlaikyti tolimesnius ryšius tarp vaikų ir tėvų;
- sumažina socialines ir ekonomines išlaidas besiskiriančioms šalims ir valstybei;
- sumažina laiko tarpą ieškant konflikto sprendimo.⁴²

Ministrų komitetas rekomenduoja valstybių narių vyriausybėms skatinti šeimos taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją) ir jo panaudojimą sprendžiant šeimos ginčus. Ši rekomendacija numato ir pagrindinius taikinamojo tarpininkavimo principus.

2002 m. Ministrų komitetas priėmė rekomendaciją dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) civiliniuose ginčiuose.⁴³ Ši rekomendacija numato taikinamojo tarpininkavimo taikymo civiliniuose ginčiuose gaires. Pabrėžia šio proceso diegimo ES valstybėse narėse svarbą bei aktualumą.

Taip pat 2002 m. Europos Komisijos paskelbta „Žalioji knyga“ dėl alternatyvių civilinės ir komercinės teisės ginčų sprendimo būdų, numato, kad alternatyvūs ginčų sprendimo būdai, pavyzdžiui, taikinamasis tarpininkavimas (mediacija), iš tikrųjų leidžia šalims vėl užmegzti dialogą, stengiantis išspręsti savo ginčą derybomis, užuot atkakliai vadovavusis konflikto ir priešiško logika, kurios rezultatas paprastai tebūna toks, kad vienas laimi, o kitas lieka pralaimėjęs. 21 klausimas, iškeltas „Žaliojoje knygoje“, yra susijęs su svarbiausiais įvairių alternatyvių ginčų sprendimo būdų aspektais, tokiais kaip pasinaudojimo šiais būdais sąlygų klausimas, ieškinio ir įgyjamosios senaties terminų problema, reikalavimas išlaikyti konfidencialumą, susitarimų galiojimas, šiais būdais pasiektų susitarimų veiksmingumas, ypač atkreipiant dėmesį į vykdymą, tarpininkų (mediatorių) ir kitų trečiųjų asmenų parengimas, jų akreditavimas ir jų atsakomybę reglamentuojančios normos.⁴⁴

⁴¹ Recommendation No. R(98)1 of the Committee of Ministers to member states on family mediation. Prieiga per internetą:

<<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?Command=com.instranet.CmdBlobGet&DocId=450790&SecMode=1&Admin=0&Usage=4&InstranetImage=42821>> [žiūrėta 2008 10 29].

⁴² Ten pat, 7 p.

⁴³ Recommendation Rec(2002)10 of the Committee of Ministers to member states on mediation on civil matters. Prieiga per internetą:

<<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=306401&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>> [žiūrėta 2008 10 29].

⁴⁴ European Commission Green Paper „On Alternative Dispute Resolution in Civil and Commercial Law“(COM(2002)196).

2004 m. Europos Komisijos iniciatyva buvo parengtas ir daugelio taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) ekspertų patvirtintas Europos mediatorių elgesio kodeksas.⁴⁵ Šis kodeksas nustato bendrus mediatorių veiklos principus. Kodekso preambulėje taikinamais tarpininkavimas (mediacija) apibrėžiamas kaip bet koks procesas, kur dvi ar daugiau šalių sutinka su trečios šalies – tarpininko (mediatoriaus) – pagalba spręsti ginčą ir siekti susitarimo.⁴⁶

2004 m. Europos Komisijos pateiktame pasiūlyme dėl Europos Parlamento ir Europos Tarybos direktyvos „Dėl kai kurių mediacijos aspektų civilinėse ir komercinėse bylose“ numatoma teismo ginčo nukreipimo į taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją) galimybė, teismo teisė pareikalauti, kad šalys dalyvautų informacinėje sesijoje apie taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją).⁴⁷ Pažymėtina, kad minėto Europos Komisijos pasiūlymo pagrindu, 2008 m. gegužės 21 d. Strasbūre, Europos parlamento vardu buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB „Dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų.“⁴⁸ Šia direktyva siekiama padidinti tarpininkavimo (mediacijos) vaidmenį visoje Europos Sąjungoje. Ši direktyva numato, kad taikinamasis tarpininkavimas gali būti pigus ir greitas neteisminis ginčų sprendimo būdas civilinėse ir komercinėse bylose. Direktyvos 3 str. a) p. nustato, kad taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) procesas gali būti inicijuotas šalių arba pasiūlytas ar nurodytas pradėti teismo, arba numatytas pagal valstybės narės teisę. Jis apima taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją), vykdomą teisėjo, kuris neatsakingas už joki su tuo ginču susijusį teismo procesą. Ši sąvoka neapima ginčą nagrinėjančio teismo ar teisėjo pastangų išspręsti ginčą dėl to ginčo vykstančio teismo proceso metu.⁴⁹ Šio straipsnio b) punkte pateiktas tarpininko (mediatoriaus) apibrėžimas – trečiasis asmuo, kurio prašoma veiksmingai, nešališkai ir kompetentingai vykdyti taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją), neatsižvelgiant į jo statusą arba profesiją atitinkamoje valstybėje nareje ir į tai, kaip šis trečiasis asmuo buvo paskirtas ar paprašytas vykdyti taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją).⁵⁰ Tai pat direktyva reglamentuoja taikinamojo tarpininkavimo kokybės užtikrinimo, pretenzijų sureguliuojimo, susitarimų vykdymo, informacijos, gautos tarpininkavimo metu atskleidimo galimybes, senaties terminų sustabdymą. Paminėtina, kad šios direktyvos nuostatų, galutinio perkėlimo terminai į Lietuvos Respublikos nacionalinę teisinę sistemą numatyti iki 2010 m. lapkričio 21 d. O tai reiškia, kad

⁴⁵ European Code of Conduct for Mediators. 2004.

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ Commission of European Communities proposal for a directive of the European Parliament and the Council on certain aspects of mediation in civil and commercial matters (COM(2004)0718). Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0718:FIN:EN:PDF>> [žiūrėta 2008 10 29].

⁴⁸ 32008L0052. 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų. Europos Sąjungos oficialusis leidinys L 136. 2008 05 24, p. 3–8.

⁴⁹ Ten pat, 3 str., a) p.

⁵⁰ Ten pat, 3 str., b) p.

nuo šios dienos ji taps visaverte Lietuvos teisinės sistemos dalimi, o jos nuostatos – privalomai vykdyti.

Ministrų komiteto rekomendacijos, „Žalioji knyga“, Europos mediatorių elgesio kodeksas ir direktyva – visa tai sudaro priemonių, kurių Europos bendrija imasi siekdama paskatinti naudotis taikinamuoju tarpininkavimu (mediacija), taip palengvinant ginčų sprendimą ir išvengiant laiko gaišimo ir išlaidų, susijusių su bylinėjimusi teisme.

Lietuvoje taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) dar tik kuriasi ir žengia pirmus, netvirtus žingsnius. Tik pastaraisiais metais buvo pradėti vykdyti mokymai ir įvairūs bandomieji projektai.

2005 m. Teismų taryba patvirtino bandomąjį teisminės mediacijos projektą.⁵¹ 2007 m. sausio 26 d. Teisėjų taryba pratęsė šio projekto vykdymą ir pradėjo jo plėtrą į kitus teismus.⁵² (Šį projektą ir jo tęsimą bei plėtojamą į kitus teismus nuodugniau aptarsime šio darbo II skyriuje).

Taip pat LR Vyriausybė 2008 m. sausio 9 d. priėmė nutarimą Nr. 6 dėl Lietuvos Respublikos mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projekto⁵³ pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui.⁵⁴ 2008 m. liepos 15 d. Seimas pritarė Teisingumo ministerijos parengtam Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) įstatymo projektui, kuris buvo paskelbtas Valstybės žiniuose ir įsigaliojo nuo 2008 m. liepos 31 d. Šis įstatymas⁵⁵ įtvirtina taikinamojo tarpininkavimo, kaip ginčo sprendimo būdo, oficialų pripažinimą, jis apibrėžia taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sąvoką, įvardina pagrindinius šio proceso principus, nustato svarbiausio veiksmingo taikinamojo tarpininkavimo principo – konfidencialumo principo – apimtis ir garantijas, sutrumpintų ieškinio senaties terminų eigos sustabdymą pradėjus taikinamojo tarpininkavimo procedūrą.

Pažymėtina, kad siekdami skatinti mediacijos (taikinamojo tarpininkavimo) plėtrą ir nepakenkti mediacijos procedūrų efektyvumui, įstatymo Projekto rengėjai vadovavosi „švelnaus“ teisinio reguliavimo metodu. Mediacijos (taikinamojo tarpininkavimo) procedūros detalai nereguliuojamos, bet sprendžiami tie klausimai, kurie gali turėti esminės įtakos mediacijos kokybei, efektyvumui ir populiarumui. Taip pat šiuo įstatymu išsprendžiami svarbiausi klausimai, susiję su susitarimais dėl mediacijos, mediatorių (tarpininkų) skyrimu,

⁵¹ Teismų tarybos 2005 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 13 P-348 „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto“. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/savivalda/nutarimai/20050520-348.doc>> [žiūrėta 2008 10 29].

⁵² Teisėjų tarybos 2007 m. sausio 26 d. nutarimas 13 P-15 „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto tęsimo“. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/savivalda/nutarimai/20070126-15.doc>> [žiūrėta 2008 10 29].

⁵³ Lietuvos Respublikos mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projektas Nr. XP-2809. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312610> [žiūrėta 2008 10 29].

⁵⁴ 2008-01-09 LR Vyriausybės nutarimas Nr.6 dėl Lietuvos Respublikos mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui. Prieiga per internetą:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312598> [žiūrėta 2008 10 29].

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas. Valstybės žiniuos // 2008 07 31, Nr. 87-3462.

nešališkumu, profesionalumu ir atsakomybe. Mediacijos procedūrų teisinis reguliavimas apsiriboja pagrindinių šiuolaikinėje mediacijos teorijoje ir praktikoje pripažįstamų mediacijos nuostatų įtvirtinimu.⁵⁶

Taip pat artimiausiu metu Teisingumo ministerija LR Vyriausybei turi pateikti Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų, reguliuojančių civilinį procesą, įgyvendinimo“ projektą.⁵⁷ Šiuo projektu siūloma teisės normas, kuriomis įgyvendinami Europos Sąjungos ir kiti tarptautinės teisės aktai, reguliuojantys civilinį procesą, išdėstyti viename įstatyme.

1.3. Užsienio šalių praktika

Prieš pradėdant taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) užsienio šalių praktikos apžvalgą yra svarbu pažymėti, kad šis procesas siekia beveik visas kultūras ir religijas, įskaitant judaizmą, krikščionybę, islamą, induizmą, budizmą.⁵⁸ Jis buvo ne tik alternatyvus, bet galima sakyti, vos ne vienintelis ir dominuojantis konfliktų sprendimo būdas nuo tų laikų, kai žmonės pradėjo gyventi bendruomenėse. Tačiau šiuolaikinės mediacijos (taikinamojo tarpininkavimo) šaknys 7-ajame ir 8-ajame dešimtmėčiais susiformavo Jungtinėse Valstijose ir Kanadoje. Vakarų Europą mediacija pasiekė maždaug dešimtmėčiu vėliau. Labiausiai mediacija paplitusi Didžiojoje Britanijoje, Olandijoje, Austrijoje ir Skandinavijos valstybėse. Rytų ir Vidurio Europoje Lietuva patirties daugiausia galėtų semtis iš tokių valstybių kaip Slovėnija, Vengrija ir Lenkija.⁵⁹ Kadangi Lietuvoje taikinamojo tarpininkavimo diegimas prasidėjo visai neseniai ir dar nėra gerai žinomas jos visuomenei konfliktų sprendimo būdas, būtų labai prasminga ir naudinga apžvelgti pažangiausių užsienio šalių taikinamojo tarpininkavimo atsiradimo, diegimo bei taikymo patirtį, kad galėtumėme perimti jų geriausius pasiekimus šioje srityje, bei adaptuoti juos būtent prie savotiškų Lietuvos aplinkos ir poreikių.

1.3.1. JAV

JAV yra laikoma šiuolaikinės taikinamojo tarpininkavimo lopšiu. Ją galima pavadinti taikinamojo tarpininkavimo pradininke ir viena iš pažangiausių bei plačiausiai taikančių (naudojančių) taikinamąjį tarpininkavimą konfliktų sprendime valstybių. Čia taikinamasis

⁵⁶ 2008 m. sausio 11 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos Aiškinamasis raštas Nr. XP-2809 „Dėl mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projekto“. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312611> [žiūrėta 2008 10 17].

⁵⁷ Tekstas neskelbtas.

⁵⁸ Moore C. W. The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict. 3rd ed. San Francisco: Jossey-Bass, 2003, p. 20.

⁵⁹ Iš el. informacinio portalo *penki.lt*. Prieš skundžiantis teismui verta pagalvoti apie mediaciją. Prieiga per internetą: <<http://news.penki.lt/news.aspx?Element=News&TopicID=154&ArticleID=159513&IMAction=ViewArticle&Lang=LT>> [žiūrėta 2008 10 17].

tarpininkavimas yra labai paplitęs visuose socialinio gyvenimo srityse. Jis yra naudojamas sprendžiant mokesčių, baudžiamuosius, civilinius, šeimos, kolektyvinius bendruomeninius ir daugybę kitų ginčų. Pirmuosius taikinamojo tarpininkavimo pėdsakus JAV būtų galima išvelgti dar kolonijinės Amerikos laikais, tačiau oficialiame lygmeny ji pirmąkart pasirodė 1913 metais, siekiant reguliuoti bei efektyviau valdyti konfliktus tarp darbininkų ir valdybos buvo įkurtas JAV Darbo departamentas (angl. *US Department of Labor*). Nuo tada taikinamasis tarpininkavimas pradėjo vystytis darbo santykių srityje. Šiuo metu taikinamojo tarpininkavimo paslaugas JAV teikia tiek teismų sistema, tiek daugybė privačių organizacijų ir gausus būrys privačių tiekėjų (teisininkų, advokatų, tarpininkų (mediatorių), socialinių darbuotojų, bendruomenės narių ir t.t.).⁶⁰ Taikinamojo tarpininkavimo, šiuolaikine prasme, atsiradimas bei vystymasis siejamas su XX a. septinto dešimtmečio viduriu. JAV patirtį galima suskaidyti į tris pagrindinius periodus (etapus):

I – *Kūdikystė* (taikinamojo tarpininkavimo, kaip alternatyvos teisminiam bylinėjimuisi, atsiradimas). Apima laikotarpį nuo 1960-ųjų iki 1970-ųjų metų.

II – *Paauglystė* (taikinamojo tarpininkavimo išsiplėtimas). Apima laikotarpį nuo 1970-ųjų iki 1980-ųjų metų.

III – *Ankstyvus subrendimas (brandumas)* (taikinamojo tarpininkavimo teisinis įtvirtinimas visuose lygmenyse). Apima 1990-uosius metus.

Siekiu geriau perprasti taikinamojo tarpininkavimo JAV genezę ir raidą, aptarkime šiuos etapus detaliau.

I etapas:⁶¹ Iki 1960-ųjų metų, taikinamasis tarpininkavimas, kaip ginčų sprendimo būdas, buvo žinomas JAV, tačiau nebuvo plačiai paplitęs bei taikomas. Pradedant nuo 1960-ųjų metų vidurio prasidėjo ryžtingas taikinamojo tarpininkavimo vystymosi periodas, bet ši ankstyva sėkmė buvo patirta srityse nesusijusiuose su bylinėjimusi.

Iš pradžių, taikinamasis tarpininkavimas tapo populiarus **darbo ginčų** valdyme bei **kaimynystės konfliktuose**. Jo atotrūkis nuo tradicinės teisės buvo įveiktas pradėjus spręsti **buitinių santykių** (angl. *domestic relations*), kurie kitaip dar vadimami **šeimyniniai, konfliktus** taikant šį alternatyvų būdą. Tiek besibylinėjančių šalių advokatų, tiek pačių teisėjų buvo pastebėta, kad savanoriški pačių šalių sudaryti susitarimai reguliuojantys, po santuokos nutraukimo, vaiko globos bei auklėjimo klausimus yra labiau nukreipti (orientuoti) į vaiką, jo interesus, negu tie, kuriuos nustato teismas. Todėl, suprantama, teisėjai verčiau norėjo bei skatino šalis pačias kurti savo vaikų auklėjimo planus. Tai padėjo sumažinti teisėjų darbo krūvį. Be to, buvo konstatuota, kad taikinamasis tarpininkavimas yra greitesnis, pigesnis bei labiau

⁶⁰ Spencer D., Brogan M. *Mediation Law And Practice*, p. 25.

⁶¹ Ten pat, p. 25-27.

tenkinantis visas ginčo šalis konfliktų sprendimo būdas. Todėl teismai ir įstatymų leidžiamoji valdžia pradėjo leisti įvairias taikinamojo tarpininkavimo programas, skirtas buitinių santykių ir nedidelės vertės ieškiniams (byloms) išspręsti. Didžioji dalis šitų programų buvo kuruojamos bei įgyvendinamos teismų, vyko teismuose, o jų personalas buvo sukomplektuotas iš teismo darbuotojų bei valstybės tarnautojų. Kai kurie teismai taip palaikė taikinamąjį tarpininkavimą ir skatino jo plėtojimą, kad numatė tam tikro pobūdžio ginčiuose privalomą šalių dalyvavimą taikinamojo tarpininkavimo programose. Tokiu būdu taikinamasis tarpininkavimas perėjo iš grynai savanoriško pačių šalių inicijuojamo proceso į priimtina teismams ir taip jų palaikomą, kad net tapo privalomas tam tikrais atvejais.

Be to, be teismų kuruojamų atsirado ir nemažai **bendruomeninių** (bendruomenių kuruojamų) **ginčų sprendimo** programų, kurios buvo kuriamos ir finansuojamos iš federalinės valdžios biudžeto lėšų.

II etapas:⁶² Nuo 1970-ųjų ir per visus 1980-uosius metus taikinamasis tarpininkavimas išsiplėtojo nuo siauros taikymo srities (atskirų pavienių buitinių ir kaimyninių ginčų sprendimo) į visą industriją (veiklos šaką), veikiančią bei apribojančią kiekvieną teisės aspektą. Sėkmingos praktikos dėka atsirado labai daug šio proceso šalininkų. Taikinamojo tarpininkavimo sąjungininkais bei pagalbininkais tapdavo ir perkrauti darbu teisėjai, ir reformatoriškai nusiteikę įstatymų leidžiamosios valdžios atstovai, ir nepatenkintieji teismine ginčų nagrinėjimo tvarka žmonės, ir tie, kuriems teko nusivilti arbitražu bei nemažas būrys, taip vadinamo, *atkuriamojo teisingumo* atstovų. Visi jie papildė taikinamojo tarpininkavimo šalininkų gretas.

Visų šių naujų taikinamojo tarpininkavimo šalininkų atsiradimas sukūrė paklausą tarpininkavimo mokymams, ir šis jų reikalavimas buvo išgirstas, o žinių apie taikinamąjį tarpininkavimą poreikis – patenkintas. Pradedant nuo 1960-ųjų metų, įvairios teisės mokyklos pradėjo teikti tarpininkavimo mokymų kursus, skirtus tautos žinioms apie taikinimą bei tarpininkavimą plėsti ir įgūdžiams formuoti. Ir iki 80-ųjų metų vidurio jau vargiai būtų galima surasti mokyklą, kurioje tokių mokymų nebūtų teikiama. Be visą ko, veikė daugybė nevalstybinių mokomųjų organizacijų, organizuojančių trumpus mokymų kursus visiems, kas norėjo ar svajoto tapti tarpininku. Visos tos priemonės užaugino labai daug tarpininkų; jie pradėjo jungtis į įvairias organizacijas bei asociacijas teikiančias taikinamojo tarpininkavimo paslaugas. Tai, savo ruožtu, be teisminių taikinamojo tarpininkavimo programų kūrimo bei plėtos, paskatino ir bendruomenės ginčų sprendimo programų atsiradimą. Jas buvo pradėta finansuoti iš federalinės valdžios biudžeto lėšų ir ilgainiui, taikinamasis tarpininkavimas išsiplėtė į visas įmanomas teisinio ir socialinio gyvenimo reguliavimo sferas. Taikinamojo tarpininkavimo programos buvo pradėtos taikyti sprendžiant ginčus **sveikatos apsaugos sferoje**, byloms

⁶² Ten pat, p. 27-29.

laukiančioms apeliacijos ir valstybinėse mokyklose, taip vadinamas „**bendraamžių taikinamasis tarpininkavimas (mediacija)**“ (angl. *peer mediation*) – pagal kurį, patys mokiniai-mediatoriai pradėjo vesti susitikimus su tarpusavyje konfliktuojančiais bendraamžiais ir padėdavo jiems, atsižvelgiant į jų interesus, išspręsti tarpusavio ginčus. Tokiu būdu, bendraamžių taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) perleido atsakomybę už konfliktų išsprendimą patiems konflikto dalyviams. Be susitikimų pravedimo mokiniai–mediatoriai taip pat imdavosi priemonių, siekiant išsiaiškinti bendradarbiavimo strategijų svarbą ir sėkmę, praveddavo „seminarus“ bendraamžiams ir jaunesniems mokiniams.

Kaip parodė praktika, programa „bendraamžių taikinamasis tarpininkavimas (mediacija)“ leidžia formuoti mokiniams bendradarbiavimo įgūdžius, kurti mokymo įstaigose efektyvią konfliktinių situacijų sprendimo sistemą ir draugišką, sveiką atmosferą. Tokia programa yra tikrai efektyvi, sprendžiant smurto problemą mokymo įstaigose. Nacionalinės taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) bendruomenės asociacijos (angl. *National Association for Community Mediation*) tyrimai rodo, kad tokių ir panašių programų įdiegimo mokyklose rezultatas:

- 90 proc. mokytojų pasiruošę deleguoti mokiniams teisę patiems spręsti konfliktus;
- 80 proc. mokinių-mediatorių sako, kad taikinamojo tarpininkavimo procesas padėjo ir jiems patiems daug geriau suprasti žmones, besivadovaujančius skirtingomis vertybėmis ir turinčius skirtingus interesus.

Dažnai mokyklos, kuriose veikia taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) programos, pažymi, kad:

- 80 proc. sumažėja kreipimūsi į mokyklos administraciją dėl konfliktų;
- 80 proc. sumažėja muštynių skaičius tarp mokinių;
- 75 proc. sumažėja mokinių laikino atleidimo nuo mokymosi atvejų.⁶³

Ilgainiui JAV išaugo taikinamojo tarpininkavimo poreikis sprendžiant įvairaus pobūdžio **civilinių teisių** bei teisių kylančių iš **sutartinių įsipareigojimų** pažeidimo **ginčus**. Ir čia taikinamasis tarpininkavimas parodė stulbinančius rezultatus. Daugiau negu 80 proc. pačių šalių savarankiškai tarpininkavimui perduotų bylų buvo sėkmingai išspręstos. Be to, virš 50 proc. teismo perduotų tarpininkavimui bylų, taipogi buvo sėkmingai išspręstos neapkraunant teismų sistemos. O įdomiausia čia yra tai, kad buvo pastebėta (nustatyta), jog vos keli žmonės visiškai suprato šį procesą,⁶⁴ tačiau, kaip galime matyti, ši aplinkybė netapo kliūtimi sėkmingam taikinamojo tarpininkavimo taikymui.

⁶³ Goris A. Konfliktų sprendimas švietimo sferoje. 2007. Prieiga per internetą: <http://goris.freehostia.com/public/readarticle.php?article_id=15> [žiūrėta 2008 10 17].

⁶⁴ Kenneth P. Kelsey. Mediation: The Sensible Means For Resolving Contract Disputes. Prieiga per internetą: <<http://www.mediate.com/articles/kelsey.cfm>> [žiūrėta 2008 10 17].

Taikinamasis tarpininkavimas **baudžiamosiose bylose** vystėsi kiek atskirai nuo jau minėto pobūdžio ginčų taikaus išsprendimo tendencijų. Tačiau 1980-aisiais metais buvo įsteigta keletas programų, leidžiančių tam tikriems kaltininkams taikiai bendradarbiauti su tam tikro jų padaryto nusikaltimo aukomis tarpininkaujant mediatoriui. Tos programos buvo įvertintos kaip efektyvios, atkuriančios aukos vidinę ramybę ir įskiepijančios atsakomybės jausmą už savo poelgius kaltininkui.

III sąlyginai išskirtame **etape**⁶⁵ Federalinė valdžia (angl. *The Federal Government*) oficialiai įtvirtino taikinamąjį tarpininkavimą visuose lygmenyse. 1990-aisiais metais buvo priimti du labai svarbūs ir reikšmingi federaliniai įstatymai, kurie įtvirtino taikinamojo tarpininkavimo koncepciją federaliniame lygmenyje ir jis nustojo būti nacionaline užgaida (kaprizu) ar įrankiu naudojamu tik vietinės reikšmės (t.y. lokaliniais) konfliktams spręsti. Kongresas išleido **Civilinės teisės reformos aktą** (toliau – CTRA) (angl. *Civil Justice reform Act*) ir pirmąjį **Administracinį ginčų sprendimo aktą** (toliau - AGSA) (angl. *Administrative Dispute Resolution Act*). CTRA nustato visoms devyniasdešimt keturioms federalinėms apygardoms (angl. *Federal district*) parengti ir įdiegti priemones, kurios sumažintų bylinėjimosi kaštus bei bylų nagrinėjimo vilkinimą. AGSA apima visus alternatyvius ginčų sprendimo būdus, bet taikinamąjį tarpininkavimą išskiria kaip dominuojantį būdą. Jeigu iki 1996 m. tik daugiau negu pusė visų federalinių teismų taikė vienokią ar kitokią taikinamojo tarpininkavimo programą, tai 1998 m. AGSA nuėjo vienu žingsniu toliau, įtvirtinęs nuostatą, kad kiekviename federaliniame teisme būtų ypatingai rūpestingai atsižvelgta į taikinamojo tarpininkavimo taikymo galimybes.

Apžvelgėme JAV taikinamojo tarpininkavimo patirtį siekdami parodyti šio proceso atsiradimą ir vystymąsi. Dabar manytina, yra svarbu išanalizuoti Rytų ir Vidurio Europos šalių, tokių kaip Lenkijos ir Vengrijos praktiką, tam kad vaizdžiau nušviesti galimą Lietuvos kelią taikant čia šį alternatyvų ginčų sprendimo būdą. Be to, šitų užsienio šalių patirtis yra ypatingai svarbi Lietuvai, nes jos turi daug bendro: kartu išsivadavo iš Tarybų Sąjungos įtakos, kartu tapo ES narėmis bei susidūrė su panašiomis problemomis tampant laisvomis demokratinėmis valstybėmis. O šiuo metu jos laikomos vienomis pažangiausių, taikančių taikinamąjį tarpininkavimą įvairiose teisinio ir socialinio gyvenimo srityse, Europos valstybių.

⁶⁵ Spencer D., Brogan M. *Mediation Law And Practice*, p. 29.

1.3.2. Lenkija

Lenkijoje⁶⁶ pagrindas taikinamajam tarpininkavimui atsirasti bei plėtotis buvo padėtas 1995 m., kai siekiu pristatyti taikinamąjį tarpininkavimą ir supažindinti su juo Lenkijos visuomenę bei įtraukti šį procesą į Lenkijos teisinę sistemą buvo sudaryta darbo grupė. 2000 m. ši grupė buvo pertvarkyta į Lenkijos taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) centrą. Eksperimentinė programa buvo vykdoma bendradarbiaujant su keliais teismais, kuriuose buvo taikomas taikinamasis tarpininkavimas aukos-kaltininko bylose.

➤ Taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) bausmių vykdymo bylose:

Taikinamasis tarpininkavimas buvo galutinai įtrauktas į bausmių vykdymo kodeksą 1997 m., pagal kurį byla perduoti nagrinėti taikinamojo tarpininkavimo būdu gali:

- prokuroras, savo iniciatyva ar remiantis šalių prašymu parengiamojo proceso stadijoje, arba,
- teismas, teismo proceso metu, bet prieš oficialaus kaltinamojo akto (kaltinimo) paskelbimą.

➤ Taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) nepilnamečių kaltininkų bylose:

Šeimos ir nepilnamečių teismo teisėjas gali perduoti bet kokią bylą svarstyti taikinamojo tarpininkavimo būdu įsitikinęs, kad abu, tiek auka (nukentėjusysis), tiek kaltininkas su tuo sutinka.

➤ Taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) kolektyviniuose darbo ginčiuose:

Kolektyvinis darbo ginčas – tai ginčas tarp darbdavio ir darbuotojo (ar darbuotojų) dėl darbo sąlygų, atlyginimo, draudimo išmokų, taip pat, dėl profesinių sąjungų teisių bei laisvių. Kolektyviniu darbo ginču nelaikomas pavienio (atskiro) darbuotojo ieškinys dėl jo asmeninių teisių gynimo. Šalis atstovauja jų organizacijos: profesinės sąjungos ir darbuotojų organizacijos. Teisės aktai, apibrėžiantys kolektyvinių ginčų sprendimo etapus, pirmuoju etapu (žingsniu) nurodo derybas. Tais atvejais, kai derybos nenusiseka, seka taikinamasis tarpininkavimas, kuris yra privalomas. Jeigu ginčo nepavyksta išspręsti ir šiuo būdu, tai suteikia profesinėms sąjungoms (t.y. jos įgauna) teisę paskelbti streiką.

➤ Taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) civiliniuose ginčiuose:

2005 m. liepos 28 d., patvirtinus Civilinio proceso kodekso bei kai kurių kitų teisės aktų pataisų įstatymą, taikinamasis tarpininkavimas buvo pritaikytas civiliniams (verslo, šeimos, darbo) ginčams spręsti. Ankščiau minėtas įstatymas reguliuoja šiuos aspektus: taikinamojo tarpininkavimo teisinę bazę, tarpininkams keliamus reikalavimus, taikinamojo tarpininkavimo

⁶⁶ Wróbel A. Mediation In Poland. 2007. Prieiga per internetą: <<http://www.mediate.com/articles/wrobelA2.cfm>> [žiūrėta 2008 10 18].

proceso nešališkumą ir konfidencialumą, tarpininkų atlyginimą, prašymo dėl tarpininkavimo turinio reikalavimus, sąlygas, kurioms esant teismas gali perduoti ginčus svarstyti taikinamojo tarpininkavimo būdu, taikinamojo tarpininkavimo proceso apibrėžimą bei kt.

Pačios svarbiausios sąlygos (nuostatos) užtikrinančios tinkamą taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) procesą:

a) Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) savanoriškumas:

Taikinamojo tarpininkavimo procesą gali pradėti ginčo šalys – sutarimu arba teismas – sprendimu perduoti ginčą svarstyti šiuo būdu. Taikinamojo tarpininkavimo procesas pradedamas prieš teisminį nagrinėjimą, tačiau jeigu šalys sutinka jų tarpusavio ginčą spręsti taikinamojo tarpininkavimo būdu, toks ginčo svarstymas gali būti vykdomas ir teismo nagrinėjimo eigoje.

b) Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) proceso nešališkumo ir konfidencialumo reikalavimai.

c) Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) atlyginimo klausimas yra reguliuojamas specialiosiomis normomis: Tarpininkavimo proceso išlaidos yra padalinamos tarp šalių. Tais atvejais kai ginčas, svarstyti taikinamojo tarpininkavimo būdu, buvo perduotas teismo, tarpininkų atlyginimo apskaičiavimą reglamentuoja 2005 m. lapkričio 30 d. Teisingumo ministro tvarka dėl tarpininkų atlyginimo ir tarpininkų išlaidų gražinimo civiliniuose procesuose.

Taikinamasis tarpininkavimas taip pat gali būti naudojamas kaip ginčo sprendimo metodas už teismo durų, tokiais atvejais tarpininkas pats aptaria su ginčo šalimis teikiamos taikinimo paslaugos apmokėjimą.

d) Jeigu civilinę bylą taikinamajam tarpininkavimui perduoda teismas, tarpininkas turi surašyti trumpą pranešimą, kuriame nurodo taikinamojo tarpininkavimo proceso rezultatą (ši informacija yra riboto pobūdžio ir atskleidžia tik tą faktą, ar tarpininkavimo proceso metu buvo pasiektas susitarimas ar ne), ir tais atvejais kai taikinamasis tarpininkavimas buvo sėkmingas ir toks susitarimas buvo pasiektas, siunčia tokį sprendimą teismui patvirtinti.

Jeigu šalys renkasi taikinamąjį tarpininkavimą savo iniciatyva ir susitaria padedamos tarpininko, toks susitarimas turi būti perduotas į teismą patvirtinimui. Šalių susitarimas, kuris buvo pasiektas tarpininko (mediatoriaus) akivaizdoje turi tokią pat juridinę galią kaip ir susitarimas pasiektas teisėjo akivaizdoje. Teismas užtikrina tokio susitarimo įvykdymą išduodamas vykdomąjį raštą.

➤ Taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) šeimos ginčiuose:

Teisėjas turi skatinti šalis susitarti bet kurioje teismo proceso stadijoje, jeigu, atsižvelgiant į visas konkretaus ginčo aplinkybes, toks susitarimas konkrečioje byloje yra įmanomas.

Jeigu tai yra įmanoma ir šalims pavyksta pasiekti taikų susitarimą, jis turi tokią pat teisinę galią kaip ir teismo priimtas sprendimas.

➤ Taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) skyrybų ginčiuose:

Pagal 2005 m. Civilinio proceso kodekso pataisų įstatymą taikinimo sesijos buvo pakeistos savanoriška mediacija (taikinamoju tarpininkavimu). Anksčiau minėtas įstatymas užtikrina, kad šalys, kurios pateikia prašymus dėl skyrybų ar gyvenimo skyrium, turėtų būti teismo nukreipiamos pas tarpininką ar pačios savo iniciatyva gali kreiptis dėl taikinamojo tarpininkavimo.

Kaip taikinamasis tarpininkavimas skyrybų bylose galėtų būti naudingas?

- Tarpininkas gali padėti šalims pasiekti susitarimus, jeigu mato, kad santuoka dar gali turėti ateitį ir ją dar galima išgelbėti, t.y. siekti, kad šalys liktų susituokę (santuokoje).
- Mediatorius gali padėti šalims apibrėžti skyrybų sąlygas, tokias kaip: vaikų globa ir auklėjimas, jų išlaikymas (alimentai), bendros nuosavybės padalinimas ir t.t.

Skyrybų arba separacijos bylos gali būti perduotos taikinamajam tarpininkavimui bet kurioje jų nagrinėjimo stadijoje.

Taikinamasis tarpininkavimas yra abiem šalim savanoriškas procesas, kas reiškia, kad niekas negali būti priverstas jame dalyvauti; šalys, taipogi, gali pasitraukti iš proceso bet kuriame jo etape.

➤ Taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) komerciniuose ir verslo ginčiuose:

Taikinamasis tarpininkavimas verslo ginčiuose yra savanoriškas; jis yra veiksminga bei efektyvi alternatyva ilgam teisminiam bylinėjimuisi. Susitarimas pasiektas tarpininko pagalba gali būti pateiktas teismui patvirtinti. Kaip ir visuose civiliniuose ginčiuose, išspręstuose taikinamojo tarpininkavimo būdu, šalis gali kreiptis į teismą dėl vykdomojo rašto išdavimo.

1.3.3. Vengrija

Vengrijos⁶⁷ teisės sistemoje yra įtvirtinti žinomiausi alternatyvūs ginčų sprendimo būdai (...) – arbitražas ir taikinamasis tarpininkavimas (mediacija). Tačiau šio darbo kontekste apžvelgsime tik taikinamąjį tarpininkavimą.

Taigi, pagal **2002 m. Įstatymą Nr. LV dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos)** civilinio ginčo, susijusio su asmeninėmis ir turtinėmis teisėmis, šalys (fiziniai asmenys, juridiniai asmenys, teisinio subjektiškumo neturinčios verslo įmonės, kitos organizacijos), siekdamos išspręsti ginčą gali, jeigu dėl to susitaria ir jeigu įstatymas neriboja jų pasirinkimo teisės,

⁶⁷ Europos Komisija > Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose > *Alternatyvus ginčų sprendimo būdai – Vengrija*. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_hun_lt.htm> [žiūrėta 2008 10 18].

pasinaudoti taikinamuoju tarpininkavimu. Jos gali inicijuoti tokią procedūrą kreipdamosi į tarpininką (mediatorių). Šiame įstatyme nustatytos civilinių bylų rūšys, kurių negalima nagrinėti taikant taikinamojo tarpininkavimo procedūrą, ir atvejai, kai šio įstatymo nuostatos negali būti taikomos tarpininkavimo ir taikinimo procedūroms, kurias reglamentuoja kiti įstatymai, arba tarpininkavimui arbitražo procedūroje.

Pagal **2000 m. Įstatymą Nr. CXVI dėl taikinamojo tarpininkavimo sveikatos apsaugos srityje** taikinamojo tarpininkavimo procedūra gali būti taikoma siekiant neteismine tvarka išspręsti ginčus, susijusius su sveikatos apsaugos paslaugų teikėjų paslaugomis pacientams, ir užtikrinti greitą bei veiksmingą šalių teisių įgyvendinimą. Šalys prašymą dėl tarpininkavimo turi pateikti regioniniams Teismo ekspertų rūmams, esantiems arčiausiai paciento namų arba vietos, kurioje teikiamos sveikatos apsaugos paslaugos. Sveikatos apsaugos paslaugų teikėjas turi sudaryti sąlygas visuomenei susipažinti su regioninių Teismo ekspertų rūmų sąrašu. Sveikatos apsaugos tarpininkų registrą tvarko Vengrijos teismo ekspertų rūmai (*1027 Budapest, Bem rakpart 33-34., I. 122.*).

Remiantis 2003 m. dekretu Nr. **149/1997 (IX. 10.) Korm. dėl vaiko gerovės** įstaigų, vaiko apsaugos ir vaiko gerovės užtikrinimo, taikinamasis tarpininkavimas sprendžiant ginčus dėl vaiko apsaugos nuo 2005 m. sausio 1 d. galimas bylose, kuriose tėvai arba kiti asmenys, turintys teisę bendrauti su vaiku, negali susitarti dėl vaiko lankymo būdo arba laiko. Tarpininkavimo procedūra sprendžiant vaiko apsaugos ginčus pradedama remiantis bendru šalių prašymu, pateiktu vaiko apsaugos tarpininkui. Vaiko apsaugos tarpininkų sąrašą tvarko Nacionalinis šeimos ir socialinės politikos institutas. Sąrašą galima rasti Globos teisme arba vaiko gerovės institucijose.

Pagal **1992 m. Įstatymą Nr. XXII dėl darbo kodekso** įsteigta Darbo ginčų tarpininkavimo ir arbitražo tarnyba visų pirma sprendžia su kolektyviniais darbo santykiais susijusius ginčus. Ši institucija atlieka tris funkcijas: taikinimo, tarpininkavimo ir arbitražo. Institucijos tarpininkavimo paslaugomis taip pat galima pasinaudoti sprendžiant privačius darbo ginčus, tačiau pagal įstatymą tai nėra privaloma.

Vartotojų teisėms įgyvendinti pagal **1997 m. Įstatymą Nr. CLV dėl vartotojų apsaugos** prie regionų Ūkio rūmų buvo įsteigtos taikinimo įstaigos. Taikinimo įstaigos visų pirma neteismine tvarka nagrinėja vartotojų ginčus dėl prekių ir paslaugų kokybės bei saugumo normų, dėl atsakomybės už gaminius normų taikymo, taip pat dėl sutarčių sudarymo ir įgyvendinimo. Taikinimo įstaigos procedūros tikslas – išspręsti vartotojų ir įmonių ginčus sudarant susitarimą, o jeigu tai nepavyksta, priimti sprendimą, kuris padėtų greitai, veiksmingai ir paprastai įgyvendinti vartotojų teises. Įstaigos neturi jurisdikcijos nagrinėti ginčų, kurie pagal atitinkamas normas priklauso kurios nors kitos institucijos kompetencijai. Taikinimo procedūrą pradeda vartotojas

arba, jeigu yra daugiau nei vienas vartotojas ir jie sutinka, visuomeninė organizacija, atstovaujanti vartotojų interesus.

Kaip galime matyti, Vengrijoje mediacijos procedūras reglamentuoja didelę teisinę galią turinčios teisinės priemonės, parlamento įstatymai ir vyriausybės nutarimai, kuriuose įtvirtintos griežtos nuostatos, reglamentuojančios procedūrų sistemą ir konfidencialumo pareigą. Šios nuostatos pakankamai užtikrina, kad mediacijos procedūros būtų patikimos kaip ir teismo procesas.

Taikant taikinamąjį tarpininkavimą teisinis atstovavimas arba teisinė konsultacija nėra privalomi. Šalys gali laisvai nuspręsti, ar samdyti atstovą (turintį visus įgaliojimus), kreiptis teisinės konsultacijos arba informacijos į advokatą arba notarą ar pasinaudoti teisine konsultacija, kurią pagal 2003 m. įstatymą Nr. LXXX dėl teisinės pagalbos socialiai remtiniams asmenims užtikrina teisinės pagalbos institucijų sistema.

2004 m. balandžio 1 d. įsigaliojus 2003 m. Įstatymui Nr. LXXXX dėl teisinės pagalbos, pagal šį įstatymą teisinę pagalbą galintys gauti asmenys iš teisinės pagalbos teikėjo gali gauti informacijos apie galimybes išspręsti ginčą ne teisme arba tokiems asmenims parengiamas dokumentas, kuris gali padėti išspręsti ginčą. Teisinės konsultacijos mokestį arba jo avansą sumoka valstybė, atsižvelgdama į pagalbą gaunančio asmens pajamas ir turtą.

Taikinamojo tarpininkavimo procedūros metu šalys ir tarpininkas gali laisvai susitarti dėl mokesčių bei išlaidų dydžio ir dėl to, kuri iš jų apmokės išlaidas; jeigu šalys dėl tokio išlaidų apmokėjimo padalijimo nesusitaria, šias išlaidas jos sumoka lygiomis dalimis.

Per taikinamojo tarpininkavimo procedūrą sveikatos apsaugos srityje mokesčiai ir išlaidos nustatyti įstatyme, tačiau šalys gali laisvai susitarti dėl to, kaip jos pasidalins išlaidų atlyginimą ar kuri iš jų apmokės išlaidas. Jei šalys negali susitarti, įstatyme konkrečiai nurodyta, kas turėtų apmokėti konkrečios bylos išlaidas. Paprastai nustatoma, kad bendrosios bylinėjimosi išlaidos šalims padalijamos vienodai. Atskirame teisės akte nustatytas bendrų ir papildomų procedūros išlaidų dydis.

Remiantis taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) įstatymu, pasibaigus taikinamojo tarpininkavimo procedūrai šalys gali perduoti ginčą teismui, nes tarpininkavimo procedūros metu sudaryti susitarimai nėra priverstinai vykdomi. Bylą galima perduoti teismui per bendrąjį ieškinio senaties terminą. Pradėjus tarpininkavimo procedūrą, sustabdomas ieškinio senaties terminas.

Kai taikiai ginčą išsprendusios šalys sudaro susitarimą, ir jeigu keliamos sąlygos tenkinamos, kompetentingas vietos teismas prideda vykdomąjį raštą prie privalomo sprendimo, kurį priėmė vartotojų apsaugos srities taikinimo įstaiga arba sveikatos apsaugos srities

tarpininkavimo taryba, ir prie susitarimo, kuris buvo sudarytas sveikatos apsaugos srities tarpininkavimo taryboje.

Susitarimas dėl vaiko lankymo, sudarytas tarpininkavimo procedūros metu, per 8 dienas turi būti pateiktas globos teismui. Globos teismas šalių prašymu patvirtina susitarimą. Jeigu per tarpininkavimo procedūrą susitarimas nepasiekiamas, globos teismas inicijuoja teismo procesą.

Taigi, interpretuojant viską, kas buvo pasakyta šiame darbo etape, galime konstatuoti, kad kitos užsienio šalys nuėjo ilgą ir sudėtingą kelią diegiant ir plėtojant taikinamąjį tarpininkavimą įvairiose savo teisinio ir socialinio gyvenimo sferose. Tačiau šiai dienai šio proceso pasiekimai ir išsivystymas leidžia daryti išvadą, kad tai buvo daroma ne veltui, kadangi visos pastangos buvo dosniai apdovanotos puikia taikymo praktika bei stulbinančiais rezultatais. Kitose valstybėse, ypač JAV, mediacijos procesas per gana trumpą laiką evoliucionavo iš drąsaus, novatoriško iššūkio tradiciniams sprendimų priėmimo ir ginčų sprendimo būdams į profesionalią, institucionalizuotą praktiką.⁶⁸

Lietuva šiuo atžvilgiu, galime sakyti, yra privilegijuota, nes jai nereikia „išradinėti dviračio“, kažką mąstyti ar galvoti naujo ir bandymų bei klaidų metodu bandyti tvirtinti savo teisinėje sistemoje. Ji paprasčiausiai turi kruopščiai išanalizuoti pažangiausių šalių taikymo patirtį ir diegti tik tą, kas pasitvirtino teigiamais rezultatais kitų šalių praktikoje.

⁶⁸ Pierie A. J. *Alternative Dispute Resolution. Skills, Science and the Law*. Quebec: Irwin Law, 2000, p. 147.

II. MEDIACIJOS (TAIKINAMOJO TARPININKAVIMO) PROJEKTŲ LIETUVOJE APŽVALGA IR ANALIZĖ

Pirmieji taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) projektai Lietuvoje sprendžiant įvairaus pobūdžio tarpasmeninius konfliktus pradėti įgyvendinti 1998 - 1999 metais.⁶⁹ Tai sąlygojo kelios priežastys. Visų pirma, šiais metais pasirodė pirmosios, jau minėtos, Europos Tarybos Ministrų kabinėto priimtos Rekomendacijos, atskleidžiančios Europos Tarybos siekimą padidinti taikinamojo tarpininkavimo vaidmenį visose ES valstybėse. Kadangi Lietuva intensyviai siekė tapti ES nare, jai buvo labai svarbu tinkamai tam pasirengti, paruošti palankią dirvą socialinio bei teisinio gyvenimo naujovėms ir įrodyti, kad ji yra demokratinė bei socialiai orientuota valstybė, kuriai nesvetimos novatoriškos Europos tendencijos bei aktualijos. Be to, sėkminga užsienio šalių taikinamojo tarpininkavimo taikymo praktika parodė, kad šis procesas vis populiarėja ir yra vis plačiau naudojamas visame pasaulyje. Šios priežastys paskatino Lietuvą veikti, kad neatsiliktų nuo pažangiausių pasaulinių bei ES tendencijų, ir nulėmė (sąlygojo) pirmųjų projektų atsiradimą.

Taikinamojo tarpininkavimo diegimo veikla (t.y. projektai) buvo vykdoma skirtingomis kryptimis ir įvairiuose socialinio bei teisinio gyvenimo lygmenyse.

Išskirtinos šios (projektų) veiklos kryptys:⁷⁰

1) **mokslinė-didaktinė:** rengiami jau esamų tarpininkų įgūdžių tobulinimo seminarai, vykdomi naujų tarpininkų apmokymai, pradedant pagrindinėmis žiniomis apie tarpininkavimą ir baigiant specializuotais apmokymais. Be to, leidžiama mokomoji metodinė medžiaga, atliekami tyrimai ir t.t.;

2) **praktinė-taikomoji:** vykdant eksperimentinius projektus teikiama taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) paslauga įvairių kategorijų ginčiuose. Tačiau tai pavieniai atvejai.

Bei išskiriami tokie lygmenys:

➤Nevyriausybinių organizacijų:

Lietuvos konfliktų prevencijos asociacija, Baltic Partners for Change Management,⁷¹ VĮ Socialinių ir psichologinių paslaugų centras, ir kt.

➤ Mokslo įstaigų:

⁶⁹ Dr. Uscila R. Atkuriamasis teisingumas nepilnamečių justicijoje. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje. Prieiga per internetą:

http://www.nplc.lt/nj/projektas/metodika/rokas_uscila_mediacijos_diegimo_tyrimas.pps [žiūrėta 2008 11 11].

⁷⁰ Ten pat.

⁷¹ Ten pat.

- **Mykolo Romerio universitetas.** Specializuotos studijų programos: „Atkuriamasis teisingumas“; „Tarpininkavimas konfliktų sprendimo procese“. Penitencinės teisės ir veiklos katedroje įkurtas „Konsultacinis ir informacinis Probacijos ir mediacijos centras“.⁷²

- **Vilniaus universitetas.** Teisės fakultete dėstomos disciplinos: „Nejurisdikciniai ginčų sprendimo būdai“, Mediacijos teorinės ir praktinės problemos.

➤ **Teismų:** Nuo 2006 m. sausio 26 d. Vilniaus miesto 2 apylinkės teisme pradėjo veikti bandomasis teisminės mediacijos projektas.⁷³ Nuo 2007 m. sausio 26 d. teisminės mediacijos projekto vykdymas buvo pratęstas ir pradėtas plėtoti Lietuvos apeliaciniame teisme, Vilniaus miesto trečiajame apylinkės teisme, Kaišiadorių rajono apylinkės teisme ir kituose Lietuvos teismuose.⁷⁴ Nuo 2008 m. sausio 1 d. Projekto taikymas išplėstas iki dešimties Lietuvos teismų.

➤ **Valstybės valdžios ir valdymo institucijų:** LR Vyriausybė 2008 m. sausio 9 d. priėmė nutarimą Nr. 6 dėl Lietuvos Respublikos mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui.⁷⁵ 2008 m. sausio 11 d. Seime buvo įregistruotas mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projektas XP-2809⁷⁶, kuris nustatė pagrindines mediacijos privačiuose ginčiuose vykdymo sąlygas ir jos taikymo teises pasekmes. 2008 m. liepos 15 d. Seimas pritarė Teisingumo ministerijos parengtam Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo projektui, kuris buvo paskelbtas „Valstybės žiniuose“ ir įsigaliojo nuo 2008 m. liepos 31 d.⁷⁷

Taigi, apžvelkime pagrindinius taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) projektus Lietuvoje kiek plačiau:

Pirmieji taikinamojo tarpininkavimo projektai Lietuvoje buvo pradėti nevyriausybinių organizacijų lygmenyje. Pirmieji žingsniai, diegiant šį procesą buvo atlikti dar 1993 m. kai iniciatyvinei grupei pasirašius trišalę sutartį su tarptautine organizacija Partneriai už demokratinę pažangą (Partners for Democratic Change - (PDC) iš JAV ir Vilniaus pedagoginiu universitetu buvo įkurtas Lietuvos konfliktų sprendimo centras. 1994 m. siekiant suaktyvinti konfliktologijos plėtrą šalyje Centras inicijavo Lietuvos konfliktų prevencijos asociacijos įkūrimą.⁷⁸ Šios organizacijos misija – bendradarbiavimo kultūros plėtojimas ir socialinės integracijos stiprinimas vaikų ir suaugusiųjų neformalaus švietimo būdais. O vienas svarbiausių darbo principų – mokyti konstruktyviai elgtis ir veikti konfliktinėse situacijose.⁷⁹ Asociacijos veiklos pagrindinis tikslas

⁷² Ten pat.

⁷³ Teismų tarybos 2005 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 13 P-348 „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto“.

⁷⁴ Teisėjų tarybos 2007 m. sausio 26 d. nutarimas 13 P-15 „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto tęsimo“.

⁷⁵ 2008-01-09 LR Vyriausybės nutarimas Nr.6 dėl Lietuvos Respublikos mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projektas Nr. XP-2809.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas.

⁷⁸ Prieiga per internetą: <<http://www.lkpa.lt/index.html>> [žiūrėta 2008 11 11].

⁷⁹ Prieiga per internetą: <<http://www.lkpa.lt/Formalu/misija.htm>> [žiūrėta 2008 11 11].

yra stiprinti demokratijos pamatus Lietuvoje, plėtoti konfliktų taikaus sprendimo kultūrą, mokyti vesti derybas, tarpininkauti ir taikyti konfliktuojančias šalis bei panaudoti kitas demokratines sprendimo formas.⁸⁰ Asociacija siekia, kad konfliktų sprendimo ir derybų kursas būtų dėstomas aukštosiose bei vidurinėse mokyklose.⁸¹

Pagrindinės Asociacijos veiklos kryptys:⁸² projektinė veikla; praktiniai seminarai; mokymo programų kūrimas; visuomenės švietimas – viešos paskaitos, publikacijos periodiniuose leidiniuose; konsultavimas – organizacijų vystymo, projektų rengimo klausimais; konfliktų valdymas; tarpininkavimas – sprendžiant sudėtingus konfliktus, kylančius asmeniniame ir visuomeniniame gyvenime; socialiniai tyrimai.

Asociacijos veikla apima visą Lietuvos teritoriją.

Nors Centras buvo įsteigtas dar 1993 m., (o Asociacija pradėjo veikti nuo 1994 m.) reklamuoti bei viešinti savo veiklą jie pradėjo tik po kokių 5-6 metų⁸³. Paklaustas, kodėl sužinoti apie save (savo veiklą) platesnei visuomenės daliai jie leido tik po kelerių metų darbo, Prof. J. Lakis, Centro įsteigėjas bei direktorius (iki 2000 m. pab.), paaiškino – jie buvo sunerimę, kad jų iniciatyva bei šis rizikingas žingsnis bus palaikytas avantiūra. Jų pirmos pastangos paviešinti šią (konfliktų prevencijos) idėją pirmųjų seminarų metų sukėlė klausimą – ar, apskritai, verta?⁸⁴ Visuomenė nebuvo pasirengusi priimti šias idėjas.⁸⁵

Per 1993 – 2005 metus Asociacija įvykdė tik apie dešimtį įvairaus dydžio su taikinamuoju tarpininkavimu ir jos plėtra Lietuvoje susijusių projektų, tačiau jie nesusilaukė didesnio atgarsio visuomenėje.⁸⁶

Tačiau, ilgainiui prie Asociacijos, diegti ir populiarinti šią pas mus naują idėją, prisijungė dar dvi nevyriausybinės organizacijos – VĮ "Socialinių ir psichologinių paslaugų centras" bei 1998 m. įkurtas JAV nevyriausybinės organizacijos padalinys "Baltic Partners for Change Management". 1999 m., remiamas PHARE⁸⁷, buvo pradėtas bendras šių dviejų organizacijų projektas "Tarpininkavimo paslaugų plėtra Lietuvoje". Pagrindinis šio projekto tikslas buvo sukurti ir sutvirtinti tarpininkų Lietuvoje tinklą. Projekto metu buvo sukurta ir apmokyta 12-15 tarpininkų grupė. Grupei tarpininkų suteiktos žinios konfliktų valdymo, efektyvaus bendravimo, derybų, trečios šalies tarpininkavimo, susirinkimų vedimo, problemų sprendimo ir demokratinio

⁸⁰ Lietuvos konfliktų prevencijos asociacijos įstatai. 11 punktas. Prieiga per internetą: <http://www.lkpa.lt/Formalu/struktura.htm> [žiūrėta 2008 11 12].

⁸¹ Ten pat, 16 punktas.

⁸² Ten pat.

⁸³ Taraškevičius R. Could Mediation As One Of The Most Important ADR Forms Exist Under Today's Law In Lithuania // International Journal of Baltic Law. Vol. 1, 2002, p. 154.

⁸⁴ Ten pat.

⁸⁵ Patapovienė S. Tarpininkavimo institucijos Lietuvoje: alternatyvus būdas užbėgti konfliktui už akių arba jį gesinti. Lietuvos aidas. 1999 02 18, p. 13.

⁸⁶ Milašius T. Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas, p. 50.

⁸⁷ PHARE – ES programa, kurios pagrindinis tikslas buvo padėti Vidurio ir Rytų Europos valstybėms tinkamai pasirušti narystei ES.

sprendimų priėmimo srityse bei ugdomi jų įgūdžiai. Be to, buvo surengtas 10 dienų seminaras apie konflikto sprendimo būdus.⁸⁸ Taigi, pirmieji kvalifikuoti tarpininkai, galintys teikti taiklinamojo tarpininkavimo paslaugas Lietuvoje, buvo paruošti. Iš pradžių, jų teikiamos tarpininkavimo paslaugos buvo prieinamos dviejuose Lietuvos miestuose – Vilniuje ir Kaune – ir pirmais metais buvo nemokamos.⁸⁹ Tačiau, jos nesulaukė didelio populiarumo visuomenėje. Buvo įvykdyti tik keli taikinamojo tarpininkavimo procesai. Dažniausiai Lietuvos žmonės kreipėsi į tarpininkus pagalbos sprendžiant kaimynystės ir sutuoktinių ginčus, įskaitant svarstomas problemas susijusias su ginčais bendruomenėse, bei ginčus tarp individualių žmonių ir viešojo administravimo (valdiškų) institucijų.⁹⁰

Apibendrinant nevyriausybių organizacijų pirmųjų taikinamojo tarpininkavimo projektų diegimo bei taikymo Lietuvoje veiklos apžvalgą, darytina išvada, kad Lietuvos visuomenė nėra (ar bent tuo metu nebuvo) pasirengusi priimti šias naujovės, nes visų pirma, apie jas nieko nežinojo, o antra – tai visiškai svetimas jos mentalitetui reiškinys, juo nepasitikima ir vengiama.

Tik pastaraisiais metais buvo pastebėtas vis augantis visuomenės, mokslininkų bei teisininkų bendruomenės susidomėjimas taikinamojo tarpininkavimo procesu. Tai eilinį kartą galėtų patvirtinti pačių populiariausių bei pažangiausių Lietuvos universitetų – Vilniaus universiteto ir Mykolo Romerio universiteto – pastarųjų metų mokslinės veiklos tendencijos. Jų sudarytos naujos specializuotos studijų programos bei dėstomos disciplinos yra skirtos kvalifikuotiems taikinamojo tarpininkavimo specialistams, turintiems teorinių žinių bei praktinių įgūdžių, susipažinusių su pažangiausia užsienio šalių taikinamojo tarpininkavimo diegimo bei plėtojimo praktika, žinančius nacionalinius ir tarptautinius teisės aktus, reglamentuojančius šį procesą, parengti.

Žinoma, yra labai sudėtinga ir faktiškai neįmanoma įvertinti ir apskaičiuoti tokių mokymų praktinę išdavą, t.y. kiek tokius specializuotus mokymus baigę studentai pritaiko savo žinias bei įgūdžius praktikoje, savo profesinėje veikloje, kiek iš jų įsidarbina ir dirbą pagal gautas (taikintojo, tarpininko) specialybes. Tad, yra labai sunku nagrinėti šitokią patyrimą ir analizuoti jo naudą bei pateikti vienokį ar kitokį jo įvertinimą.

Vienas didžiausių taikinamojo tarpininkavimo pasiekimų iki šiol Lietuvoje yra 2006 m. sausio 26 d. Vilniaus miesto antrajame apylinkės teisme pradėjęs veikti bandomasis teisminės mediacijos projektas (toliau - Projektas). Pirmoji šio projekto atsiradimo prielaida buvo 2003 m.

⁸⁸ Prieiga per internetą: <<http://www.partnersbaltic.lt/projektai.html>> [žiūrėta 2008 11 12].

⁸⁹ Vaitiekūnienė J. Atpirkimo ožys savo noru // Verslo žinios. 1999 12 22, p. 16.

⁹⁰ Taraškevičius R. Could Mediation As One Of The Most Important ADR Forms Exist Under Today's Law In Lithuania, p. 155.

sausio 1 d. įsigaliojusio Civilinio proceso kodekso⁹¹ (toliau – CPK) 231 str. 1 d. įtvirtinta nuostata, kad teismas turi imtis priemonių šalims sutaikyti. Teismams (teisėjams), nagrinėjantiems civilinius ginčus, buvo priskirta nauja pareiga – tapti aktyvesniais ginčo šalių susitaikymo iniciatoriais ir skatintojais. Antras ir pagrindinis, šio Projekto teisinio pagrindo elementas, kuriuo ir buvo aprobuotas Projektas, tapo 2005 m. gegužės 20 d. Teismų tarybos nutarimas Nr. 13 P – 348 „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto“.⁹² Pagal šį nutarimą Projekto *esmę* sudaro teisminės mediacijos civilinėse bylose sistemos sukūrimas ir veiklos išbandymas Vilniaus miesto 2 apylinkės teisme.

Šiuo nutarimu buvo nustatyti tokie Projekto *tikslai* ir *uždaviniai*:

- Sudaryti sąlygas šalims civiliniame procese veiksmingiau pasiekti socialinę tvarką;
- paskatinti atkuriamojo teisingumo vystymąsi Lietuvoje;
- įvertinti teisminės mediacijos priimtinumą Lietuvos visuomenėje;
- spartinti bylų nagrinėjimo procesą;
- didinti ginčų išsprendimo efektyvumą.

Ir trečia bandomojo teisminės mediacijos projekto teisinės bazės sistemos dalis – yra minėtu nutarimu patvirtintos Teisminės mediacijos taisyklės, nustatančios teisminės mediacijos pagrindinius principus ir integravimą į teismo procesą. Pagal minėtą nutarimą bei taisykles, bandomoji teisminė mediacija Lietuvoje buvo numatoma vykdyti tokia *tvarka*: nagrinėjant civilinę bylą, kai yra galimybė ginčą išspręsti taikiai, proceso šalims pasiūloma pasinaudoti kitu, efektyvesniu būdu pasiekti taikų susitarimą – teismine mediacija. Šalims sutikus, civilinės bylos nagrinėjimas atidedamas ir ginčą bandoma išspręsti taikiai tarpininkaujant specialiai apmokytiems tarpininkams (teisėjams ir (arba) teisėjų padėjėjams). Jeigu šalys pasiekia taikų susitarimą, jis įforminamas taikos sutartimi, kurią tvirtina teisėjas, nagrinėjantis bylą. Nepavykus ginčo išspręsti taikiai, civilinė byla nagrinėjama toliau. Siekiant padidinti pasitikėjimą tarpininku ir teisminės mediacijos procedūros veiksmingumą, nustatoma, kad tarpininkas negali dalyvauti, kaip teisėjas ar teisėjo padėjėjas, nagrinėjant bylą iš esmės.

Projekto įgyvendinimui koordinuoti ir vertinimui atlikti Teismų tarybos buvo sudaryta darbo grupė, kuri po metų atliko Projekto vertinimą ir pateikė šiuos tarpinius projekto rezultatus.⁹³

✓ Teisėjai įgauna sutaikymo įgūdžių, teorinių žinių ir efektyviau vykdo taikinimo procedūras;

⁹¹ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

⁹² Teismų tarybos 2005 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 13 P-348 „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto“.

⁹³ Simaitis R. Teisminės mediacijos pristatymas. 2007 12 14. Vilnius. Prieiga per internetą:

<<http://www.tm.lt/dokumentai/tmed/Teisminesmediacijospristatymas20071204.ppt>> [žiūrėta 2008 11 12].

- ✓ apčiuopiamai auga taikos sutarčių skaičius, sudaromų daugiausia teismo sutaikymo forma arba be teismo;
- ✓ didėja bylininkų noras ginčus spręsti taikiai (padeda agitacija susitaikyti);
- ✓ auga visuomenės žinios apie mediaciją, sutaikymą, auga konstruktyvaus ginčų sureguliuavimo kultūra (tikėjimas susitaikymu);
- ✓ didėja pasitenkinimas procedūrinio teisingumu;
- ✓ gerėja požiūris į teismus, auga pasitikėjimas teismais.

Pažymėtina, kad šio nutarimo dėka, apbavus bandomąjį teisminės mediacijos projektą ir inicijavus mediacijos ir teismo sutaikymo mokymo kursų įtraukimą į teisėjų tęstinio profesinio mokymo programas, realiai pradėtas skirti biudžetinis finansavimas teisėjų ir teismų tarnautojų mediacijos bei teismo sutaikymo mokymams, finansuojamas bandomasis teisminės mediacijos projektas.⁹⁴

Tačiau, be minėtų Projekto laimėjimų (privalumų bei teigiamų rezultatų) išryškėjo ir tokie neigiami reiškiniai, kaip:

- ✓ Teisėjų motyvacijos stoka;
- ✓ visuomenės žinių apie mediaciją (taikinamąjį tarpininkavimą) trūkumas.

2007 m. sausio 26 d. Teisėjų taryba, atsižvelgusi į darbo grupės pateiktas išvadas ir rekomendacijas dėl tolesnio vykdymo ir galimos Projekto plėtros vienbalsiai nutarė pratęsti teisminės mediacijos projekto vykdymą ir pradėti šį projektą plėtoti Lietuvos apeliaciniame teisme, Vilniaus miesto trečiajame apylinkės teisme, Kaišiadorių rajono apylinkės teisme ir kituose Lietuvos teismuose, kurie bus pasirengę ir pareikš norą taikyti teisminę mediaciją.⁹⁵ Nuo 2008 m. sausio 1 d. Projekto taikymas išplėstas iki dešimties teismų. Jis taikomas sekančiuose Lietuvos teismuose: Lietuvos apeliaciniame, Kauno apygardos, Šiaulių apygardos, Vilniaus miesto 2 ir 3 apylinkių, Druskininkų miesto apylinkės, Šalčininkų rajono apylinkės, Molėtų rajono apylinkės, Vilkaviškio rajono apylinkės ir Pasvalio rajono apylinkės teismuose. Taip pat yra patvirtintas teismų mediatorių sąrašas, kurį sudaro 37 tarpininkai (teisėjai, teisėjų padėjėjai Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM darbuotojai bei psichologas). Ilgainiui šis projektas paskatino LR Vyriausybę 2008 m. sausio 9 d. priimti nutarimą Nr. 6 dėl LR mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projekto⁹⁶ ir teikti jį LR Seimui.⁹⁷ Ir kaip jau buvo minėta šio darbo 1.2. skirsnyje, 2008 m. liepos 15 d. Seimas pritarė Teisingumo ministerijos parengtam Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) įstatymo projektui, kuris įsigaliojo nuo 2008 m. liepos 31 d. Šį įstatymą galime pavadinti visų anksčiau išanalizuotų

⁹⁴ Simaitis R. Mediacijos privačiuose ginčiuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje, p. 24.

⁹⁵ Teisėjų tarybos 2007 m. sausio 26 d. nutarimas 13 P-15 „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto tęsimo“.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projektas Nr. XP-2809.

⁹⁷ 2008-01-09 LR Vyriausybės nutarimas Nr. 6 dėl Lietuvos Respublikos mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui.

organizacijų bei institucijų (juose dirbančių žmonių) nuoseklios veiklos bei vykdomų taikinamojo tarpininkavimo projektų materialinę išdava, kurios dėka teisminė mediacija Lietuvoje tapo prieinama kiekvienam, civiliniame ginče dalyvaujančiam asmeniui, kurio teisėms ir pareigoms turi įtakos ginčo išsprendimas. Tačiau, yra labai svarbu pabrėžti, kad tokios teisės normos turėtų būti suvokiamos ne kaip atskiro projekto tikslas, o kaip priemonė, taikoma konfliktuojančių šalių ginčams sureguliuoti. Šio įstatymo svarbą taikinamojo tarpininkavimo diegimui ir plėtrai Lietuvoje sunku pervertinti. Tačiau, kartu paminėtina, kad jis neapibrėžia jokios tvarkos kaip valstybė turėtų remti (finansuoti) taikinamąjį tarpininkavimą. Be to, jis nenumato standartų dėl taikinimo tarpininkų mokymų bei atsakomybės už netinkamą pareigų atlikimą ar mediatorių elgesio kodekso nuostatų pažeidimą. Todėl yra būtina papildyti šį įstatymą atskiriomis nuostatomis, šiems trūkumams pašalinti. Be to, aktyviasniam bei veiksmingam taikinamojo tarpininkavimo proceso įdiegimui bei pripažinimui Lietuvos visuomenėje, yra labai svarbu ir toliau kurti bei plėtoti jo teisinę bazę, neapsiribojant tik keliais teisės aktais, reglamentuojančiais teisminės mediacijos civiliniuose bylose procesą.

Taigi, trumpai reziumuojant viską kas buvo analizuojama šiame darbo etape, teigtina, kad taikinamasis tarpininkavimas Lietuvoje sunkiai skinasi sau kelią į pripažinimą, nors įvairūs projektai buvo vykdomi skirtingomis kryptimis ir įvairiuose socialinio bei teisinio gyvenimo lygmenyse.

III. EMPIRINIAI TYRIMAI

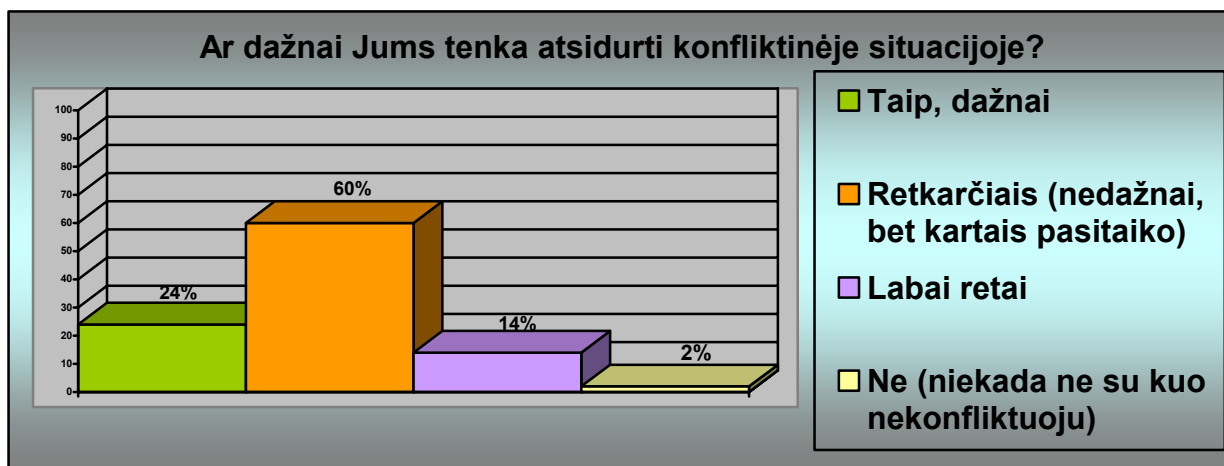
Siekiant nustatyti problemas bei kliūtis, trukdančias taikinamajam tarpininkavimui Lietuvoje plėtotis, surasti jų sprendimo galimybes (veiksnius ir priemones) bei patvirtinti arba paneigti darbo pradžioje iškeltas hipotezes, prieiti išvadas bei pateikti rekomendacijas buvo atlikti du empiriniai tyrimai. Buvo taikyti du būdai: anketinė apklausa ir Delfi metodas.

3.1. (1) Tyrimo metodologija, rezultatai ir jų analizė

Pirmas tyrimas buvo skirtas paprastų žmonių „iš gatvės“ nuomonei apie taikinamąjį tarpininkavimą sužinoti ar (ir) nustatyti ar jie apskritai žino apie tokį alternatyvų ginčų sprendimo būdą, apie tai kaip jis veikia ir kuo galėtų būti jiems naudingas. Tam buvo atlikta apklausa. Buvo sudaryta standartizuota anketa, kurią sudarė 12 uždarų klausimų (žr. priedas 1). Ši anketa buvo platinta dviem būdais: tiesiogiai dalinama žmonėms bei buvo įdėta į internetinį puslapį www.apklausa.lt. Iš viso buvo gautos 64 užpildytos anketos, iš jų tinkamai užpildytomis buvo pripažintos 63 (kadangi vienoje anketoje buvo pažymėti visi atsakymų variantai).

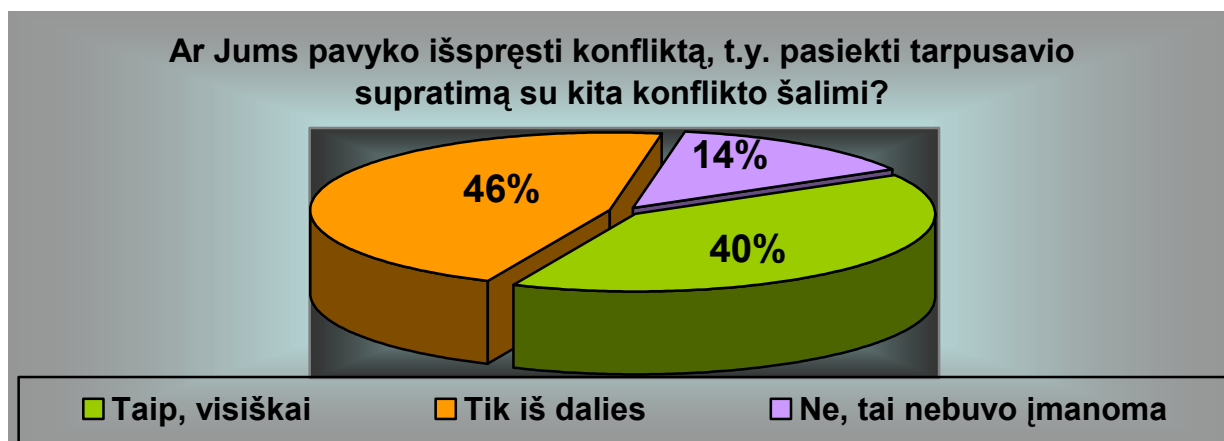
Remiantis atliktų tyrimų duomenimis buvo prieita tokių išvadų:

Kaip galite matyti iš 1 paveikslėlio net 98 proc. respondentų pareiškė, kad jiems tenka atsidurti konfliktinėse situacijose, iš kurių beveik ¼ (24 proc.) teigė, kad konfliktuoja dažnai.

Pav. 1

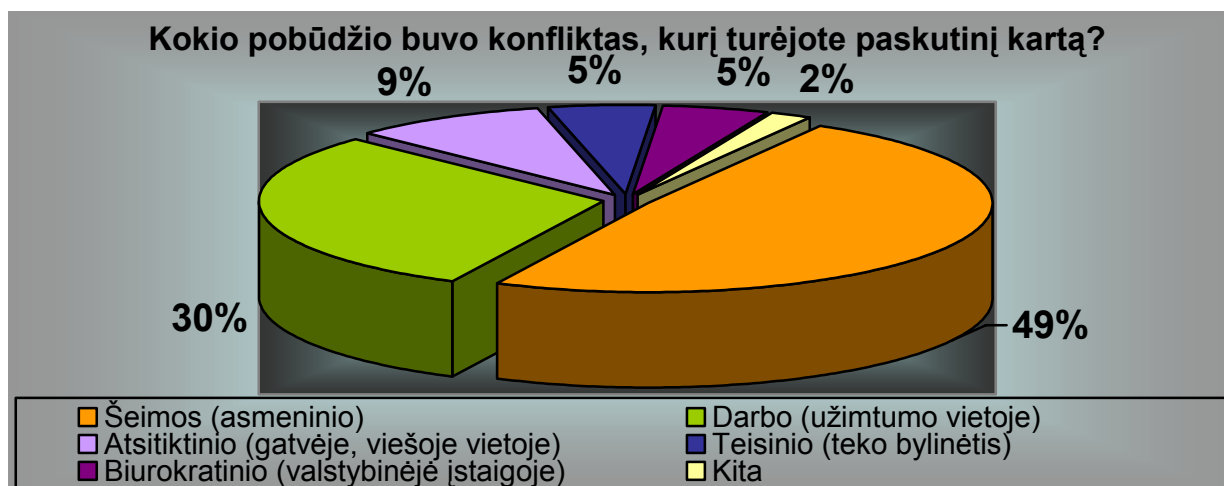
60 proc. respondentų nurodė, jog konfliktą išspręsti ir pasiekti tarpusavio susitarimą su kita konflikto šalimi jiems pavyko tik iš dalies arba, kad tai apskritai nebuvo įmanoma (žr. 2 pav.).

Pav. 2

Šie rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad yra visai tikslinga ieškoti ir diegti tokius naujus ar net inovacinius konfliktų sprendimo būdus kaip taikinamasis tarpininkavimas, kurie padėtų žmonėms efektyviau spręsti jų konfliktus.

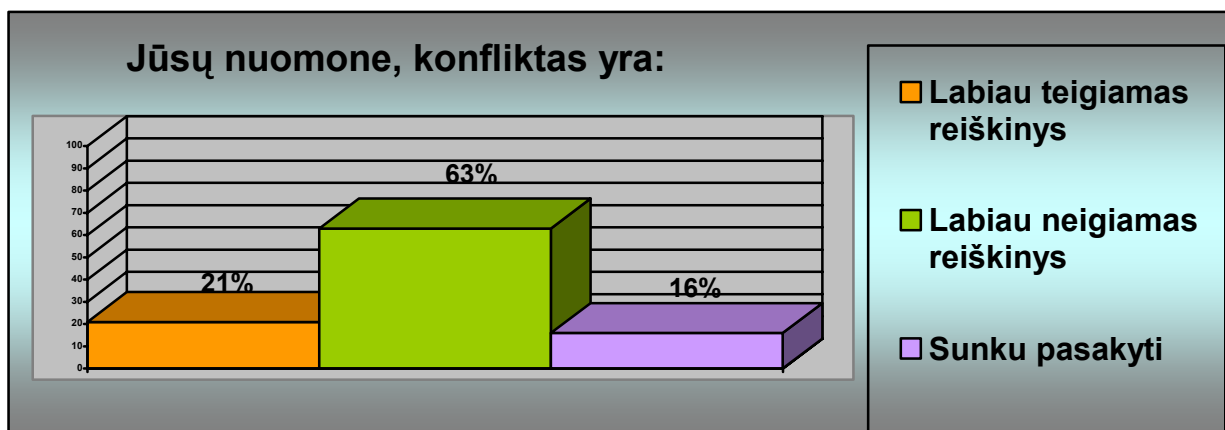
Įvertinus 3-iaame paveikslėlyje pateiktus duomenys darytina išvada, jog dažniausiai respondentams teko atsidurti šeimyninio pobūdžio konfliktinėse situacijose. Net 1/2 visų apklaustųjų (49 proc.) nurodė, jog konfliktas, kurį jie patyrė paskutinį kartą, buvo šeimos ar asmeninio pobūdžio (t.y. su artimaisiais, mylimais žmonėmis ar draugais). Tačiau iš to paties paveikslėlio pateiktų duomenų galima spręsti, kad konfliktai žmonių veiklos vietose, t.y. darbo ginčai, mokslų ar studijų įstaigose su jų kolegomis, viršininkais, mokytojais ar dėstytojais irgi turi ryškią tendenciją. Beveik 1/3 (30 proc.) visų respondentų pažymėjo šį atsakymo variantą. Tik 9 proc. iš visų nurodė, kad turėjo atsitiktinio pobūdžio konfliktą (gatvėje, parduotuvėje, viešajame transporte ar pan. vietoje). 5 proc. respondentų pažymėjo, kad pastaruoju metu jiems teko bylinėtis, t.y. ginti savo pažeistas teises ar teisėtus interesus teisme. Dar 5 proc. nurodė, kad jiems teko susidurti su biurokratinio pobūdžio konfliktu valstybinėje ar viešojoje įstaigoje tvarkant reikalus.

Pav. 3

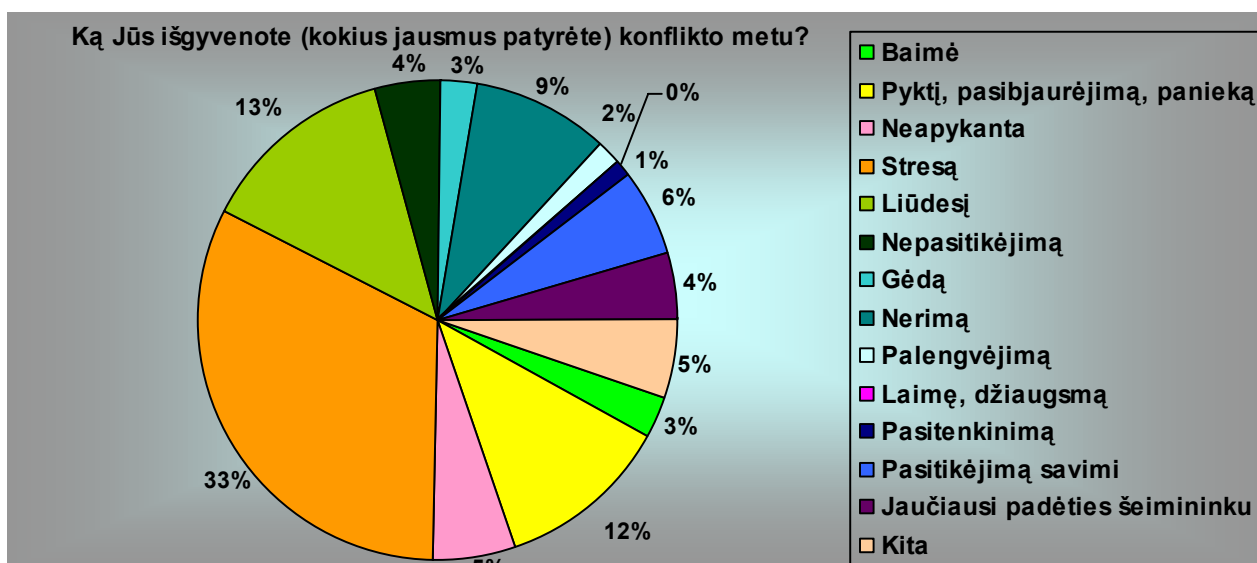
Remiantis šiais rezultatais darytina išvada, kad Lietuvoje tikslinga diegti taikinamąjį tarpininkavimą, kuris būtų ypač tinkamas ir taikytinas šeimos ir darbo ginčų bylose.

Iš 4-ame paveikslėlyje pateiktų duomenų matyti, kad beveik 2/3 (63 proc.) respondentų mano, kad konfliktas yra labiau neigiamas, negu teigiamas reiškinys, nes sukelia stresą, pyktį, nerimą ir kitus nemalonius išgyvenimus bei gadina tarpusavio santykius.

Pav. 4

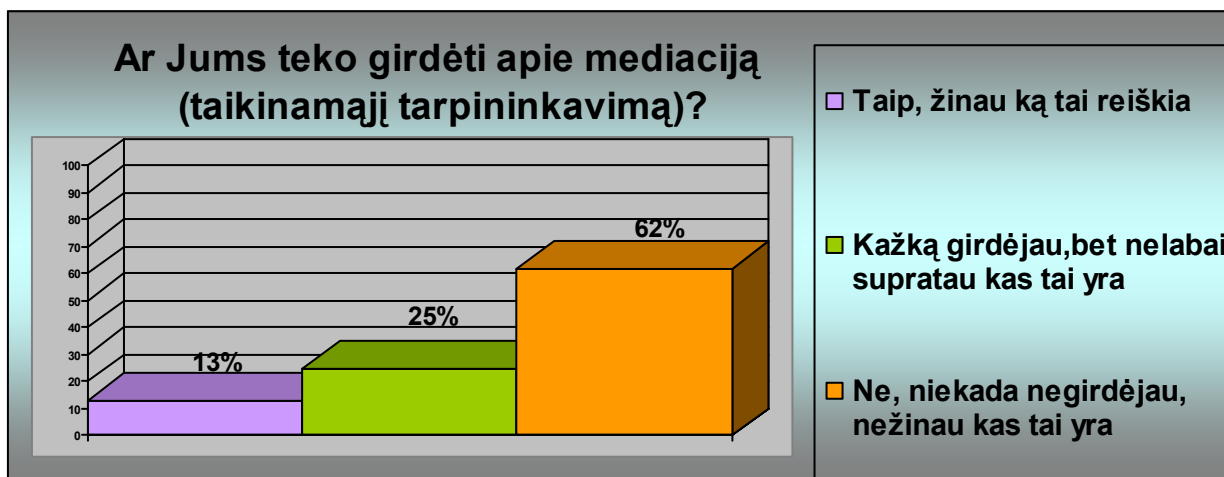
5-ame paveikslėlyje galime išžiūrėti, kad dažniausiai konflikto metu respondentai išgyvena stresą (33 proc.), liūdesį (13 proc.), pyktį, pasibjaurėjimą, panieką (12 proc.), nerimą (9 proc.). Iš viso to darytina išvada, kad žmonėms dažniausiai tenka susidurti tik su neigiamą konflikto puse, tačiau svarbu nepamiršti, kad tinkamai ir laiku išspręstas konfliktas turi nemažai ir teigiamų savybių, nes padeda išspręsti problemą, išsiaiškinti santykius, atskleisti tikrus jausmus ir norus bei pasiekti teisybę, tai savo ruožtu sukelia laimę, džiaugsmą, palengvėjimo jausmą, šalina konfrontaciją bei padeda išsaugoti gerus tarpusavio santykius, o tai yra ypač svarbu šeimoje ar darbo kolektyve, kai žmonės siekia ar tiesiog privalo ir toliau nuolatos bendrauti ir turi bendrą ateities planą ar darbą.

Pav. 5

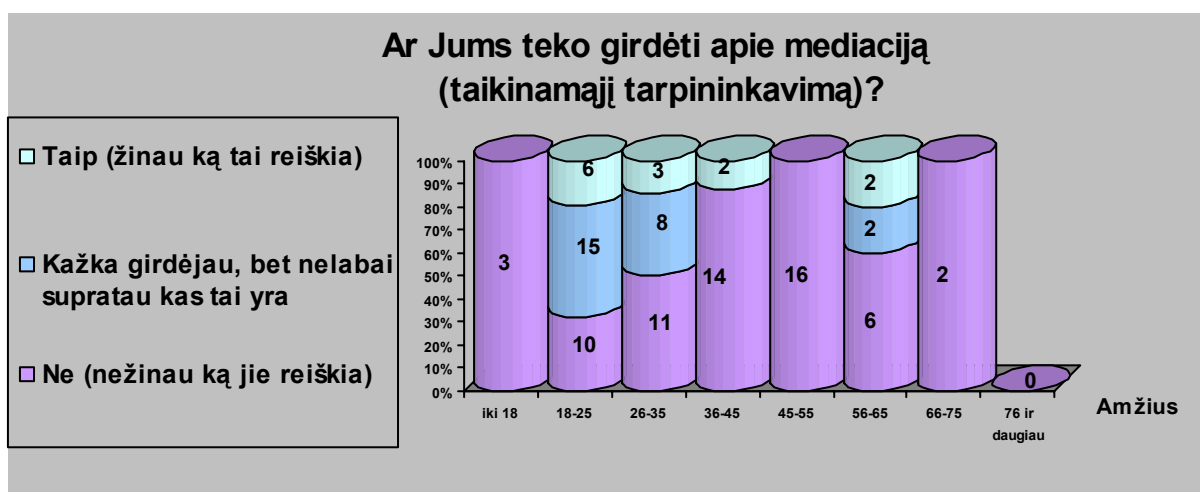
Tad teigtina, kad yra tiesiog būtina steigti įvairias taikinamojo tarpininkavimo paslaugas teikiančias institucijas, (nebūtinai teismines), o tokias kaip darbo ginčų komisijos, šeimos mediacijos tarnybos ir pan., kurios padėtų žmonėms ginčo išsprendimą pasiekti taikiai, efektyviai, su minimaliomis laiko ir finansinėmis sąnaudomis.

Tačiau, kaip galime matyti 6-ame paveikslėlyje, daugiau negu 4/5 visų apklaustųjų (87 proc.) pažymėjo, kad niekada negirdėjo, o jei ir girdėjo, tai nelabai suprato, ką reiškia taikinamojo tarpininkavimo arba mediacijos terminai.

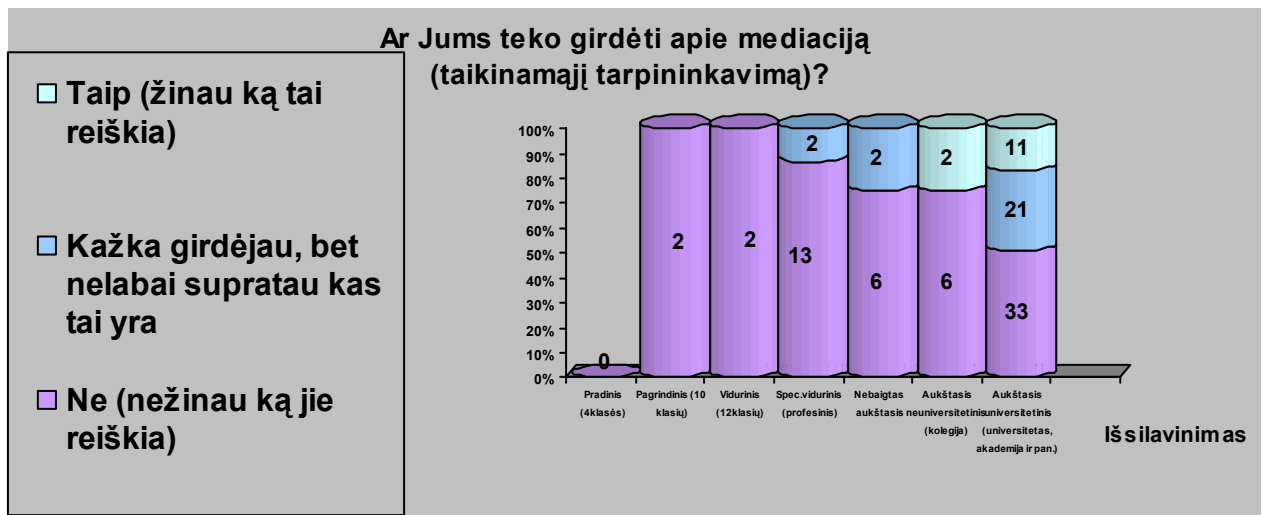

Pav. 6

O tarp 13 proc. respondentų, teigiančių, kad žino ką jie (šitie terminai) reiškia arba bent jau yra juos girdėję, pagrindą sudaro jauni žmonės, 18-35 metų amžiaus, turintys aukštąjį universitetinį/neuniversitetinį arba nebaigtą aukštąjį išsilavinimą (Žr. 7 ir 8 pav.).

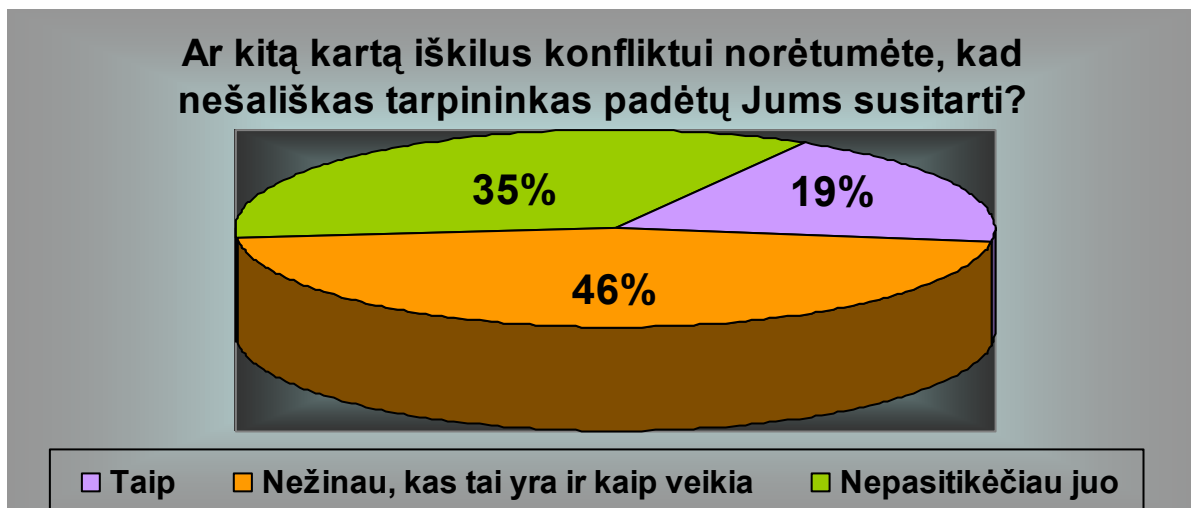

Pav. 7

Pav. 8

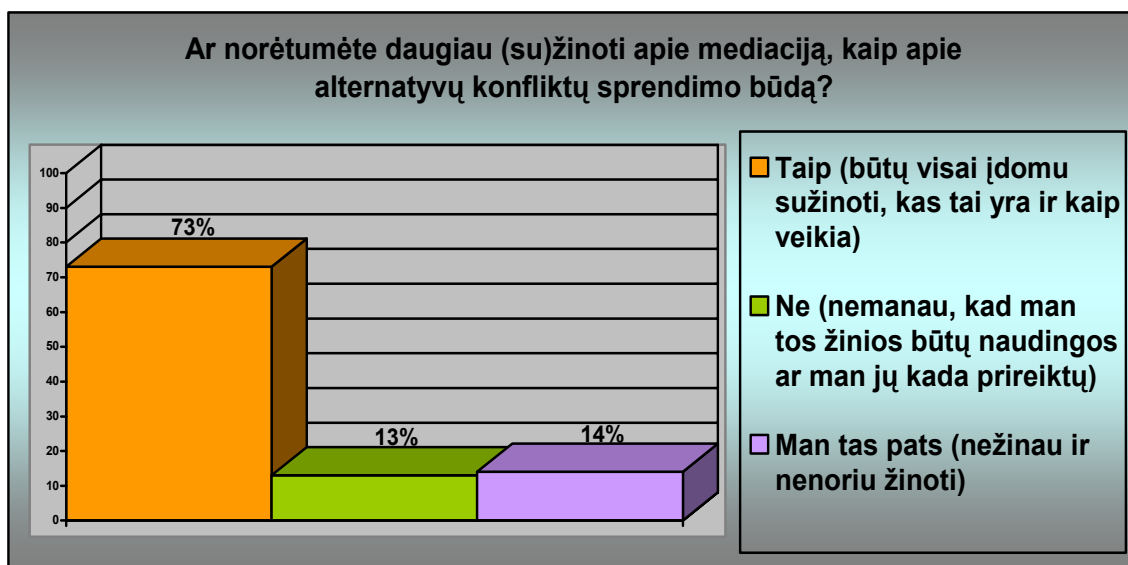
Be to, 4/5 visų respondentų (81 proc.) pareiškė, jog kitą kartą kilus konfliktui, nenorėtų, kad nešališkas tarpininkas padėtų jiems susitarti su kita ginčo šalimi, nes paprasčiausiai nepasitikėtų juo arba tiesiog dėl to, kad nežino kas tai yra ir kaip veikia. Bet, vis dėlto, atsirado 19 proc. norinčių, pasinaudoti tarpininko pagalba, o t.y. tik 1/5 visų apklaustųjų (Žr. 9 pav.).

Pav. 9

Tad, šie rezultatai leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos visuomenė kol kas nėra pasiruošusi priimti bei taikyti tokias naujoves, kaip taikinamasis tarpininkavimas, nes paprasčiausiai apie jas nežino ar žino labai mažai. Jai, kas suprantama, yra labai sunku pasitikėti tuo, ko visiškai neišmano arba nesupranta iki galo. Be to, nereikėtų nuvertinti ir tokio reiškinio kaip nacionalinis mentalitetas. Lietuvos žmonėms yra neįprasta, kad į jų ginčą galėtų įsivelti jiems nežinomas pašalinis asmuo, ir bandytų padėti jiems spręsti jų konfliktą. Be to, žmonės nėra psichologiškai pasirengę atskleisti neretai privačią informaciją pašaliniam asmeniui (tarpininkui). Jie bando susitarti patys, o kai to nepavyksta padaryti, skubą į teismą, kad tas įvykdytų teisingumą bei paskelbtų nugalėjusius ir pralaimėjusius. Taipogi, negalime neigti ir visuotinio teisinio nihilizmo.

Tai eilinį kartą gali patvirtinti atlikto tyrimo duomenys. Į klausimą „Ar norėtumėte daugiau (su)žinoti apie taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją), kaip apie alternatyvų konfliktų sprendimo būdą?“, net 27 proc., o t.y. daugiau negu ¼ visų apklaustųjų, išreiškė vienokį ar kitokį abejingumą šiai naujovei. Iš jų (tų 27 proc.) 13 proc. išreiškė savo abejones dėl to, ar jiems tokios žinios būtų naudingos ir ar jiems jų kada prireiktų. Kuomet 14 proc. išreiškė visišką abejingumą taikinamajam tarpininkavimui, nurodydami, kad jiems yra tas pats, jie nežinojo ir nenori apie tai žinoti. Tačiau šio tyrimo analizė leidžia pastebėti ir teigiamas tendencijas bei pokyčius žmonių mąstysenoje, net ¾ (73 proc.) visų respondentų atsakė, kad jiems būtų visai įdomu sužinoti, kas tai yra ir kaip veikia (Žr. 10 pav.).

Pav. 10

Taigi, trumpai reziumuojant atlikto tyrimo gautus duomenis, teigtina, kad Lietuvos visuomenė kol kas nėra pasiruošusi priimti bei taikyti tokias naujoves, kaip taikinamasis tarpininkavimas, nes paprasčiausiai apie jas nežino arba žino labai mažai ir dėl to nepasitiki.

Tačiau, atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvoje, vis dėlto, yra tikslinga ieškoti ir diegti tokius inovacinius konfliktų sprendimo būdus kaip taikinamasis tarpininkavimas, kuris būtų ypač tinkamas ir taikytinas šeimos ir darbo ginčų bylose.

3.2. (2) Tyrimo metodologija, rezultatai ir jų analizė

Antras kelias – taikant Delfi metodą buvo ieškoma patikimų būdų tinkamiausios informacijos sprendimo priėmimo procesui užtikrinti, t.y. patvirtinti arba paneigti darbo pradžioje iškeltas hipotezes, prieiti išvadas bei pateikti rekomendacijas. Kadangi Delfi proceso metu duomenys formuojami ekspertų žinių pagrindu, šis metodas yra pagrįstas grupės ekspertų

nuomone, jų žiniomis, kurios surenkamos klausimynų pagalba. Pasitelkus šį metodą buvo atlikta taikinamojo tarpininkavimo srities ekspertų Lietuvoje, dalyvavusių atitinkamuose mokymuose, turinčių teorinių žinių apie taikinamąjį tarpininkavimą, o gal net ir praktinių įgūdžių, apklausa. Buvo išsiųstos anketos (klausimynai) žmonėms – įtrauktiems į bendrą teismų mediatorių sąrašą (teisėjams, teisėjų padėjėjams, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM darbuotojams, psichologui). Jų nuomonei, kaip objektyviems tyrimo duomenims sužinoti. Anketą sudarė 3 atviri klausimai (Žr. priedą 2), siekiant kad ekspertai galėtų pateikti savo asmeninį požiūrį, kad neprimesti jiems savo pozicijų ar nesufleruoti galimų atsakymų variantų. Iš viso buvo gauta 4 ekspertų atsakymai. Buvo prieita išvada, kad šis skaičius yra pilnai pakankamas situacijos analizei atlikti, kadangi vienas iš pagrindinių Delfi apklausos bruožų – kuo mažesnis grupės dydis; manoma, kad mažiausiai 4 žmonės jau gali efektyviai dirbti.

Taigi, vienas iš problematiškiausių klausimų yra tai, kokios yra svarbiausios problemos (kliūtys) trukdančios taikinamajam tarpininkavimui (mediacijai) Lietuvoje plėtotis? Remiantis ekspertų atsakymais buvo prieita prie vienareikšmiškos išvados, kad tai, visų pirma, yra informacijos apie taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) procesą trukumas, kas savo ruožtu išprovokuoja kitą kliūtį – žmonių nepasitikėjimą viskuo kas nauja, be to, žmonės yra linkę ignoruoti tai, apie ką nežino arba žino mažai.

Taipogi, ekspertų buvo pastebėta, kad teisminės mediacijos atvejais, tiesiog stokoja teisėjų-mediatorių motyvacijos, sutaikymo įgūdžių bei kvalifikacijos.

Dar, kaip vienos iš kliūčių (čia ypač aktualu teisminės mediacijos atžvilgiu), buvo įvardinti tokie Lietuvos visuomenei būdingi reiškiniai, kaip teisinis nihilizmas, žmonių bendrosios ir teisinės kultūros stoka bei nepasitikėjimas teismais, teisėjais bei nepasitenkinimas procedūriniu teisingumu. Be to, negalime paneigti ir jau minėto visuomenės mentaliteto. „Mūsų visuomenėje dar gajus tarybiniais laikais skatintas elgesio standartas, kad bet kokį kilusį ginčą – nesvarbu ar tai šeimyninis konfliktas (neištikimas ar alimentų nemokantis vyras, nesugyvenami uošviai ir t.t.), ar socialinis (triukšmingi kaimynai) – žmonės turėjo spręsti draugiškame teisme, profsąjungos ar partiniame komitete ir t. t. Valstybė per, taip vadinamas, visuomenines organizacijas siekė kontroliuoti visas žmonių gyvenimo sritis. Taigi žmonės nebuvo skatinami kalbėtis apie tarpusavio nesutarimus, ieškoti kompromisų. Valstybė viską norėjo žinoti ir reguliuoti netgi žmonių asmeninį gyvenimą.“ Be to, „didelė kliūtis yra ir pačių žmonių (būtent ginčo šalių) išankstinis priešiškas nusistatymas vienas kito atžvilgiu, nenoras grįžti į draugiškus santykius, siekis „nubausti“, „pamokyti“ kitą ginčo šalį.“

Taipogi, kaip vieną iš taikinamojo tarpininkavimo Lietuvoje plėtojimuisi trukdančių kliūčių, buvo ekspertų įvardintas advokatų požiūris į šį procesą. „Taikinamasis tarpininkavimas gali būti jų suvokiamas kaip pavojus savo profesijai, kaip jų pajamas mažinantis reiškinys. Tokiu

atveju tikrai iš advokatų pusės naivu būtų tikėtis mediacijos propagavimo, rekomendavimo savo klientams. Greičiau būtų pabrėžiami realiai egzistuojantys mediacijos trūkumai, akcentuojami nesėkmingi atvejai.“ Be to, „dauguma dalyvaujančių byloje asmenų, taip pat ir advokatai, neretai tokį skatinimą (dėl civilinių ginčų nagrinėjimo užbaigimo taikos sutartimi) laiko bereikalingu laiko gaišinimu: jeigu jau pradėtas procesas, tai būkite malonus, duokite procesinį sprendimą, kuriuo išsprendžiamas ginčas iš esmės.“

Taigi, tokios būtų pagrindinės ir svarbiausios, ekspertų išvardintos, problemos (kliūtys) trukdančios taikinamajam tarpininkavimui Lietuvoje plėtotis.

Kitas labai aktualus klausimas, tai kokios priemonės ar veiksmai (valstybės ar atskirų žmonių) galėtų padėti išspręsti šias problemas bei įveikti kliūtis? Vėl gi, visi ekspertai vieningai nurodė taikinamojo tarpininkavimo tinkamo ir profesionalaus reklamavimo ir propagavimo būtinybę. Jie pabrėžė „ilgalaikio visuomenės (nuo bendrojo lavinimo mokyklų) teisinio švietimo sistemos sukūrimo“ būtinumą. Be to, pasisakė už „didesnį žmonių švietimą, informavimą apie teismuose vykdomus teisminės mediacijos projektus, atitinkamos informacijos patalpinimą teismo internetinio puslapio atskiroje, dėmesį atkreipiančioje skiltyje, didesniu šriftu ir pan.; šalių skatinimą naudotis mediacijos paslaugomis parengiamuoju teismo posėdžių metu, ieškoti kompromisų“. Taip pat buvo paminėtas „taikaus ginčų sprendimo skatinimas konkrečiomis priemonėmis – bylinėjimosi išlaidų lengvatomis, kompensavimu, pvz. dalies žyminio mokesčio gražinimu ir panašiais“ veiksmais.

Taip pat vieningai ekspertai pasisakė ir už „būtiną tinkamų mediatorių paruošimą, kad atsirastų ne tik norinčių, bet ir tinkamų tokiam darbui žmonių.“ O teisminėje mediacijoje – už „aktyvesnį teisėjų skatinimą (pvz. proporcingas krūvio mažinimas teisėjams mediatoriams ir pan.) bei jų mokymą.“

Ir į paskutinį klausimą, „kokią Jūs matote mediacijos (taikinamojo tarpininkavimo) ateitį Lietuvoje?“, ekspertai atsakė, jog „norėtusi, kad ji būtų šviesi“. Jie mano, „kad šis darbas turi gerą perspektyvą.“ Jie tikisi, jog „ilgainiui pasikeis žmonių socialiniai įsitikinimai, priešiškas nusistatymas alternatyviems ginčų sprendimo būdams, išaugs žmonių noras patiems priimti jiems tinkamus sprendimus ir visa tai sąlygos aktyvų mediacijos (taikinamojo tarpininkavimo) proceso plėtojimąsi, ir Lietuva paseks užsienio šalių praktika ginčus spręsti aktyviai naudojantis mediatorių paslaugomis.“ Tačiau, pabrėžė, kad „nereikėtų šio proceso skatinti bet kokia kaina, apibrėžti kažkokius terminus ir kt. Taip galima sukompromituoti gerą darbą. Tiesiog reikia šiuo klausimu metodiškai, ramiai, nuolatos d i r b t i.“

Taigi, atliktų tyrimų duomenys patvirtino pačioje darbo pradžioje iškeltas hipotezes. Pirma, jog Lietuvos kultūrinė ir administracinė aplinkos nėra palankios taikinamojo tarpininkavimo įdiegimui Lietuvos visuomenėje. Kaip, galima matyti, tiek paprastų žmonių

(anketos respondentų), tiek ekspertų apklausos duomenys, atskleidė informacijos apie taikinamąjį tarpininkavimą visuomenėje nepakankamumą. O tai skatina žmonių nepasitikėjimą šiuo procesu ir įrodo, kad Lietuvos administracinė aplinka nėra palanki taikinamojo tarpininkavimo įdiegimui Lietuvos visuomenėje. Be to, buvo pabrėžta, kad Lietuvos žmonių mentalitetas ir kultūrinė aplinka neigiamai veikia taikinamojo tarpininkavimo proceso pripažinimą bei platesnį vystymąsi.

Antra, ekspertų apklausos duomenys aiškiai patvirtino hipotezę, kad remiantis užsienio ir kaimyninių šalių pavyzdžiu, kryptingai vykdant šviečiamąjį bei edukologinį darbą, plėtojant teisinę aplinką ir rengiant tarpininkų veiklai specialistus yra įmanoma pasiekti teigiamų, esamos padėties, pokyčių bei taikinamojo tarpininkavimo Lietuvoje įdiegimą bei paplitimą.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1. Išvados:

Apibendrinus teorinės literatūros bei atliktų empirinių tyrimų duomenis prieita prie tokių išvadų:

1. Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) procesas – tai savanoriškas, lankstus ir konfidencialus ginčų sprendimo būdas, kai ginčo šalys, siekdamos išspręsti kilusį tarpusavio konfliktą, kreipiasi arba yra nukreipiamos į abiem priimtina neutralų trečiąjį asmenį, vadinamą tarpininku. Tarpininkas negali priimti ginčo šalims privalomo sprendimo, tačiau aktyviai siekia pagelbėti joms pačioms surasti visiems tinkamą ir priimtina sprendimą bei pasiekti susitarimo dėl ginčijamų klausimų. Šio proceso **esmę** sudaro *taikinimo* procedūra, kuomet nešališko tarpininko (mediatoriaus) pagalba konfliktuojančių šalių priešiškus, abipusių nuolaidų būdu, pereina į diskusijų bei derybų lygmenį ir taip pasiekiamas pagrindinis šio proceso **tikslas** – *taikus ginčo išsprendimas*.

2. Taikinamasis tarpininkavimas tam, kad efektyviai veiktų, o tarpininkavimo proceso metu būtų pasiekti visi jam keliami tikslai, turi vadovautis bei atitikti tokius specifinius principus kaip: *šalių dalyvavimo savanoriškumas, konfidencialumas, mediatorių nepriklausomumas, neutralumas (nešališkumas), šalių igalinimo bei unikalaus sprendimo, lankstumo* ir kt.

3. Taikinamojo tarpininkavimo projektų Lietuvoje apžvalga atskleidė, kad ši inovacija sunkiai skinasi sau kelią į pripažinimą, nors įvairūs projektai buvo vykdomi skirtingomis kryptimis ir įvairiuose socialinio bei teisinio gyvenimo lygmenyse.

4. Bandomojo teisminės mediacijos projekto pagalba buvo nustatyta, kad vienomis iš pagrindinių teisminės mediacijos plėtojimo Lietuvoje kliūčių yra: teisėjų motyvacijos stoka ir visuomenės žinių apie taikinamąjį tarpininkavimą trūkumas.

5. Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) raidai Lietuvoje didelės įtakos gali turėti 2008 m. liepos 15 d. priimtas LR Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas. Jis kuria palankią teisinę aplinką tarpininkavimo praktikai Lietuvoje plėtotis. Tačiau, pažymėtina, kad šis įstatymas neapibrėžia jokios tvarkos kaip valstybė turėtų remti (finansuoti) taikinamąjį tarpininkavimą. Be to, šis įstatymas nenumato standartų dėl mediatorių mokymų bei atsakomybės už netinkamą pareigų atlikimą ar mediatorių elgesio kodekso nuostatų pažeidimą.

6. Atliktų tyrimų rezultatai patvirtino darbo pradžioje iškeltą hipotezę, kad Lietuvos kultūrinė ir administracinė aplinkos nėra palankios taikinamojo tarpininkavimo įdiegimui Lietuvos visuomenėje.

7. Atlikta anketinė apklausa parodė, kad Lietuvoje, vis dėlto, yra tikslinga ieškoti ir diegti tokius inovacinius konfliktų sprendimo būdus kaip taikinamasis tarpininkavimas, kadangi net 98 proc. visų apklaustųjų pareiškė, kad jiems tenka atsidurti konfliktinėse situacijose, iš jų 24 proc. teigė, kad konfliktuoja dažnai. 60 proc. respondentų nurodė, jog konfliktą išspręsti ir pasiekti tarpusavio susitarimą su kita konflikto šalimi jiems pavyko tik iš dalies arba, kad tai apskritai nebuvo įmanoma.

8. Pažymėtina, kad Lietuvoje šiuo metu būtų ypač tinkamas ir taikytinas šeimos ir darbo ginčų taikinamasis tarpininkavimas.

9. Ekspertų apklausa atskleidė, kad Lietuvos visuomenė kol kas nėra pasiruošusi priimti bei taikyti tokias naujoves, kaip taikinamasis tarpininkavimas, dėl sekančių priežasčių:

a) Visuomenėje stokoja informacijos apie šį alternatyvų ginčų sprendimo būdą, todėl jo vengiama.

b) Žmonės nėra psichologiškai pasirengę atskleisti neretai privačią informaciją pašaliniam asmeniui (tarpininkui).

c) Susipriešinę (konfliktuojantys) žmonės yra linkę kovoti tarpusavyje, siekdami „nubausti“, „pamokyti“ vienas kitą net negalvodami apie konstruktyvų ginčo išsprendimą.

d) Negalima paneigti ir Lietuvos žmonių teisinio nihilizmo egzistavimo bei bendrosios teisinės kultūros stokos, kurie, taipogi, stabdo šio proceso greitesnį visuomenės pripažinimą bei vystymąsi.

e) Ekspertų nuomone, yra galima tam tikra prielaida, kad ne visi teisinės bendruomenės atstovai (ypač advokatai) palaiko taikinamojo tarpininkavimo diegimą Lietuvoje. Vieni jų mato dar vieną profesinės veiklos sritį, kuomet kiti, priešingai – yra įsitikinę, kad uzurpuojama jų profesinė sritis, veiklos niša bei darbo vietos, kas neišvengiamai sąlygoja ir jų pajamų mažinimą. Tokiu atveju tikrai iš advokatų pusės naivu būtų tikėtis mediacijos propagavimo, rekomendavimo savo klientams. Greičiau būtų pabrėžiami realiai egzistuojantys mediacijos trūkumai, akcentuojami nesėkmingi atvejai.

f) Kaip vieną iš svarbiausių problemų, stabdančių taikinamojo tarpininkavimo Lietuvoje plėtojamą, paminėtinas, nepakankamas taikinamojo tarpininkavimo teisinis reglamentavimas bei būtinumas ir toliau kurti ir plėtoti šio proceso teisinę bazę.

10. Bet svarbiausia, buvo prieita prie išvados, kad ilginiui galima pakeisti šią padėtį Lietuvoje bei pašalinti taikinamajam tarpininkavimui vystytis trukdančias kliūtis per gerąją praktiką ir aktyviai šviečiant visuomenę, kryptingai vykdant edukologinį darbą (pradedant nuo bendro lavinimo mokyklų).

2. Siūlymai ir rekomendacijos:

Atsižvelgiant į atliktų tyrimų, vykdytų mediacijos projektų rezultatus bei kitų užsienio šalių progresyvią mediacijos taikymo praktiką, siūloma skatinti taikinamojo tarpininkavimo vystymąsi keliais aspektais:

1. **Teisiniu:**

- Būtina papildyti 2008 m. liepos 15 d. LR Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymą ir įtraukti į jį atskirus straipsnius, reglamentuojančius tarpininkų (mediatorių) mokymus bei atsakomybę už netinkamą pareigų atlikimą ar mediatorių elgesio kodekso nuostatų pažeidimą.
- Toliau kurti ir plėtoti teisinę taikinamojo tarpininkavimo bazę, neapsiribojant tik keliais teisės aktais, reglamentuojančiais teisminės mediacijos civiliniuose bylose procesą. Yra būtina rengti naujus teisės aktus, detaliau reglamentuojančius taikinamojo tarpininkavimo taikymą, pvz.: šeimos arba skyrybų bylose, darbo kolektyviniuose ginčiuose, sveikatos priežiūros sektoriuje kylančiuose ginčiuose ir pan. Svarbu, kad tokie teisės aktai smulkiau apibrėžtų tokio pobūdžio ginčų nagrinėjimo procesą, tarpininkavimo bei taikinimo procedūras, šalims bei tarpininkams keliamus reikalavimus, jų atsakomybę, susitarimo pasirašymo sąlygas, jo vykdymo kontrolę ir t.t.
- Vyriausybė turi parengti ir patvirtinti programą (arba atitinkamą tvarką) dėl konkrečios valstybės paramos taikinamajam tarpininkavimui teikimo bei reikiamo finansavimo, užtikrinančio šio proceso platesnį pripažinimą visuomenėje, jo kokybę ir prieinamumą.
- Šiuo metu, Lietuvoje yra realiai įmanomos kelios taikinamojo tarpininkavimo vystymosi kryptys: per vyriausybines organizacijas, švietimo įstaigas, teisėsaugos institucijas ir kai kurias viešojo administravimo institucijas, pavyzdžiui darbo inspekcijas, darbo biržą, vartotojų teisių gynimo organizacijas ir pan. Tad yra svarbu, kad į teisės aktus, reglamentuojančius minėtų institucijų ir organizacijų veiklą, būtų įtrauktos specialios nuostatos, numatančios (įtvirtinančios) šioms organizacijoms galimybes ar net pareigas teikti taikinimo ir tarpininkavimo paslaugas tam tikro pobūdžio konfliktinėse situacijose.

2. **Organizaciniu:**

- Kitų užsienio šalių progresyvi taikinamojo tarpininkavimo taikymo praktika rodo būtinybę šviesti visuomenę ir mokyti atskiras jos grupes taikinimo bei tarpininkavimo įgūdžių per derybas ir tarpininkavimą.
- Ypatingą dėmesį reikėtų skirti žmonių teisiniam švietimui, savikontrolės bei informacinių sistemų kūrimui, laiku teikiamoms žinioms apie egzistuojančias paslaugas, galimybes, paramą,

jų specifiką ir apimtis. Būtina organizuoti intensyvesnį visuomenės švietimą, supažindinantį su pažangiomis konfliktų nagrinėjimo bei sprendimo priemonėmis, tokiomis kaip taikinamasis tarpininkavimas, jo turinys, galimybės, teikiami privalumai, formuojant teigiamą ir kokybiškai naują visuomenės požiūrį į konfliktų sprendimą ir šį procesą. Nes tik tokiu atveju, iš pradžių realizavus teisę į informaciją, žmonės galės realizuoti ir savo teisę į taikinamąjį tarpininkavimą.

- Užsienio šalių praktika rodo, kad taikinamojo tarpininkavimo plėtrą skatina daugybė vykdomų projektų ir specialiai parengtų programų, vykdomų daugiausia nevyriausybiinių organizacijų, švietimo įstaigų, labdaros ir paramos fondų ir kt. Šio patyrimo pagrindu galima prielaida, kad Lietuvoje, taip pat, reikia steigti įvairius taikinamojo tarpininkavimo centrus, tokius kaip darbo ginčų komisijos, šeimos mediacijos tarnybos ir pan. Leisti bei vykdyti įvairias mokomąsias tarpininkavimo bei taikinimo programas, ypač bendro lavinimo ir pagrindinėse mokyklose.

- Diegti ne tik viešų (tokių kaip teismai ar arbitražas) bet ir privačių taikinamojo tarpininkavimo paslaugas teikiančių įstaigų bei organizacijų sistemą, kuri būtų valstybės pripažįstama kaip alternatyvi galimybė spręsti ginčus bei valdyti konfliktus arba (ir) kaip tradicinę teisinę sistemą papildanti priemonė. Taip būtų užtikrintas taikinamojo tarpininkavimo prieinamumo principo įgyvendinimas.

3. **Metodiniu:** Norint išpopuliarinti taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją) Lietuvoje, pradžioje svarbu, kad ši socialinė paslauga būtų teikiama tikrai kvalifikuotų specialistų. Tad, labai svarbu kurti, tobulinti ir plėtoti kvalifikuotų tarpininkų (mediatorių) rengimo, apmokymo bei įgūdžių formavimo programas. Parengti specializuotą tarpininkų mokomąją-metodinę medžiagą. Užtikrinti tinkamą taikinamojo tarpininkavimo etikos kodekso laikymąsi. Nes tik tai gali užtikrinti kokybiškų tarpininkavimo paslaugų pasiūlą ir šio proceso pripažinimą bei sėkmingą praktiką Lietuvoje.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 36-1340.
3. Lietuvos Respublikos Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas // Valstybės žinios. 2005, Nr. 18-572.
4. Lietuvos Respublikos Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas // Valstybės žinios, 2008 07 31, Nr. 87-3462.
5. Teismų tarybos 2005 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 13 P-348 „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto“. Prieiga per internetą:
<<http://www.teismai.lt/savivalda/nutarimai/20050520-348.doc>>.
6. Teisėjų tarybos 2007 m. sausio 26 d. nutarimas 13 P-15 „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto tęsimo“. Prieiga per internetą:
<<http://www.teismai.lt/savivalda/nutarimai/20070126-15.doc>>.
7. Lietuvos Respublikos Mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projektas. 2008, Nr. XP-2809. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312610>.
8. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 6 dėl Lietuvos Respublikos mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui. 2008 01 09. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312598>.
9. Convention of 13 January 2000 on the International protection of adults. Prieiga per internetą: < http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=71 >.
10. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų. 32008L0052. 2008 m. gegužės 21 d. Europos Sąjungos oficialusis leidinys L 136. 2008 05 24, p. 3–8. Prieiga per internetą:
<<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:136:0003:0008:LT:PDF>>.
11. Commission of European Communities proposal for a directive of the European Parliaments and the Council on certain aspects of mediation in civil and commercial matters (COM (2004)0718). Prieiga per internetą:
<<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0718:FIN:EN:PDF>>.
12. European Code of Conduct for Mediators. 2004. Prieiga per internetą:
<http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.pdf>.
13. European Commission Green Paper „On Alternative Dispute Resolution in Civil and

Commercial Law (COM(2002)196). Prieiga per internetą:

<http://europa.eu/eurlex/en/com/gpr/2002/com2002_0196en01.pdf>.

14. Recommendation No R(81)7 “On Measures facilitating access to justice” adopted by the Committee of Ministers on 14 May 1981. Prieiga per internetą:

<<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstraneImage=599788&SecMode=1&DocId=671776&Usage=2>>.

15. Recommendation No R(86)12 “Concerning measures to prevent and reduce the excessive workload in the courts” adopted by the Committee of Ministers on 16 September 1986. Prieiga per internetą:

<[http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/legal_professionals/court_clerks/legal_instruments_and_documents/Rec%20\(86\)%2012.asp](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/legal_professionals/court_clerks/legal_instruments_and_documents/Rec%20(86)%2012.asp)>.

16. Recommendation No. R(98)1 of the Committee of Ministers to member states on family mediation. Prieiga per internetą:

<<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?Command=com.instranet.CmdBlobGet&DocId=450790&SecMode=1&Admin=0&Usage=4&InstranetImage=42821>>.

17. Recommendation Rec(2002)10 of the Committee of Ministers to member states on mediation on civil matters. Prieiga per internetą:

<<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=306401&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>> .

Specialioji literatūra:

1. **Berger K.P.** Private Dispute Resolution in International Business: Negotiation, Mediation, Arbitration. Vol. II: Handbook. Hague: Kluwer Law International, 2006.

2. **Boulle L., Nesic M.** Mediation: Principles Process Practice. – London: Butterworths, 2001.

3. **Kaminskienė N.** Civilinių ir komercinių ginčų alternatyvus sprendimas // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, Nr. 69(61).

4. **Lakis J.** Konfliktų valdymas viešajame sektoriuje: teisinės ir organizacinės problemos // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2002 m., Nr. 33(25).

5. **Milašius T.** Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas // Teisė. 2007, T. 63.– ISSN 1392-1274.

6. **Moore C. W.** The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict. 3rd ed. San Francisco: Jossey-Bass, 2003.

7. **Patapovienė S.** Tarpininkavimo institucijos Lietuvoje: alternatyvus būdas užbėgti

konfliktui už akių arba jį gesinti // Lietuvos aidas. 1999 02 18.

8. **Pierie A. J.** Alternatyve Dispute Resolusion. Skills, Science and the Law. Quebec: Irwin Law, 2000.

9. **Simaitis R.** Mediacijos privačiuose ginčiuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje // Justicija, 2007 m., Nr. 2 (64).

10. **Spencer D., Brogan M.** Mediation Law And Practice. Cambridge University press, 2006.

11. **Taraškevičius R.** Could Mediation As One Of The Most Important ADR Forms Exist Under Today's Law In Lithuania // International Journal of Baltic Law. Vol. 1, 2002.

12. **Vaitiekūnienė J.** Atpirkimo ožys savo noru // Verslo žinios. 1999 12 22.

Kiti šaltiniai:

1. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas. Pagrindinio komiteto išvada dėl mediacijos įstatymo projekto. Nr. XP-2809(2). 2008 06 18. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=323021>.

2. 2008 m. sausio 11 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos Aiškinamasis raštas Nr. XP-2809 „Dėl mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projekto“. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312611>.

3. Europos Komisija > Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose > *Alternatyvus ginčų sprendimo būdai – Vengrija*. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_hun_lt.htm>.

4. **Goris A.** Konfliktų sprendimas švietimo sferoje. 2007. Prieiga per internetą: <http://goris.freehostia.com/public/readarticle.php?article_id=15>.

5. **Simaitis R.** Teisminės mediacijos pristatymas. 2007 12 14. Vilnius. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/dokumentai/tmed/Teisminesmediacijospristatymas20071204.ppt>>.

6. **Uscila R.** Atkuriamasis teisingumas nepilnamečių justicijoje. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/nj/projektas/metodika/rokas_uscila_mediacijos_diegimo_tyrimas.pps>

7. **Wróbel A.** Mediation In Poland. 2007. Prieiga per internetą: <<http://www.mediate.com/articles/wrobelA2.cfm>>.

Elektroniniai šaltiniai:

1. www.mediate.lt
2. www.nplc.lt

SANTRAUKA

Darbo pavadinimas: Taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) ir jo diegimo problemos Lietuvoje.

Taikinamasis tarpininkavimas Lietuvoje žengia tik pirmuosius žingsnius, todėl autorės nuomone, buvo itin svarbu išanalizuoti jo padėtį bei dabartinį statusą Lietuvoje: pagrindinius nacionalinius ir tarptautinius teisės aktus, reglamentuojančius šį procesą, jo svarbiausius principus ir koncepcijas, tikslus bei esmę.

Šio darbo eigoje, buvo apžvelgta pažangiausių užsienio šalių taikinamojo tarpininkavimo diegimo bei taikymo patirtis. Ypatingas dėmesys buvo skirtas JAV bei Rytų ir Vidurio Europos šalių, tokių kaip Lenkija ir Vengrija patirties analizei, siekiant vaizdžiau nušviesti galimą Lietuvos kelią taikant čia šį alternatyvų ginčų sprendimo būdą. Be to, šių užsienio šalių patirtis yra ypatingai svarbi Lietuvai, nes jos turi daug bendro: kartu išsivadavo iš Tarybų Sąjungos įtakos, kartu tapo ES narėmis bei susidūrė su panašiomis problemomis tampant laisvomis demokratinėmis valstybėmis.

Taipogi, darbe apžvelgiami pirmieji eksperimentiniai taikinamojo tarpininkavimo projektai ir pastangos diegiant šį procesą Lietuvos teisinės sistemos lygmenyje.

Empirinio tyrimo bei aprašomojo metodo pagalba buvo siekiama atskleisti svarbiausias problemas bei kliūtis, trukdančias taikinamajam tarpininkavimui Lietuvoje plėtotis. Taipogi, buvo siekiama surasti esamos padėties gerinimo bei problemų sprendimo būdus (veiksnius bei priemones). Remiantis atlikto empirinio tyrimo duomenimis buvo išsiaiškinta, kad pagrindinė kliūtis taikinamajam tarpininkavimui Lietuvoje – yra informacijos visuomenėje apie šį procesą stoka, kuri savo ruožtu sąlygoja ir jos vengimą taikyti šią nesuprantamą naujovę. Be to, buvo prieita prie išvados, kad taikinamojo tarpininkavimo propagavimas visuomenėje, pradedant nuo bendro lavinimo mokyklų, gali paskatinti šio proceso populiarumą bei teigiamai veikti jo pripažinimą visuomenėje.

Pagrindinės sąvokos: Taikinamasis tarpininkavimas (mediacija), tarpininkas (mediatorius), alternatyvus ginčo sprendimas, lankstumas, konfidencialumas, savanoriškumas, nepriklausomumas, neutralumas (nešališkumas), įgalinimas bei unikalus sprendimas.

SUMMARY

The title of the paper: Mediation and the problems of its implementation in Lithuania.

Mediation just started to be used in Lithuania. So it seemed to be very important to author of this article to analyze the situation of mediation in Lithuania: its current status, national and international laws regulating it, its current problems and future perspectives. Systematic analysis of literature helped to describe the idea of mediation, its main principles and conceptions, goals and the aim of the whole process.

Moreover, it was looked at the experience of leading mediation countries, especially the U.S.A., and Eastern and Middle European countries, such as Hungary and Poland, to highlight Lithuania's way to implementation of mediation. The experience of these European countries is especially important as they and Lithuania have lots of things in common: together they had escaped the Soviet influence, became members of EU and faced the same problems of becoming free democratic states.

The article also reviews the first Lithuania's experimental projects of mediation and its efforts at implementation and adaptation of this process in a legal system of law.

With the use of empirical research and descriptive methods the author was trying to show problems and obstacles to mediation in Lithuania, and also tried to find some solutions for the improvement of this dispute resolution form. According to the research information it was found out that Lithuanian society does not know much about mediation, and consequently, avoids using it. It was also admitted that mediation promotion and its successful marketing in society starting at national and public schools level may increase its popularity and can greatly affect the rate at which it gets adopted.

Key words: Mediation, mediator, alternative dispute resolution, flexibility, confidentiality, voluntariness, empowerment, neutrality and a unique solution.

PRIEDAI

Priedas 1

ANKETA (1)

Konfliktai ir taikinamasis tarpininkavimas (mediacija)		
Eil. Nr.	Klausimas	Atsakymai
1.	Jūsų lytis:	☐ Vyras; ☐ Moteris.
2.	Jūsų amžius:	☐ Iki 18 metų; ☐ 18 - 25 metų; ☐ 26 - 35 metų; ☐ 36 - 45 metų; ☐ 46 - 55 metų; ☐ 56 - 65 metų; ☐ 66 - 75 metų; ☐ 76 metai ir daugiau.
3.	Jūsų gyvenamoji vieta:	☐ Miestas; ☐ Kaimas.
4.	Jūsų išsilavinimas:	☐ Pradinis (4 klasės); ☐ Pagrindinis (10 klasių); ☐ Vidurinis (12 klasių); ☐ Spec. vidurinis (profesinis); ☐ Nebaigtas aukštasis; ☐ Aukštasis neuniversitetinis (kolegija); ☐ Aukštasis universitetinis (universitetas, akademija ir pan.).
5.	Ar dažnai Jums tenka atsidurti konfliktinėje situacijoje?	☐ Taip, dažnai; ☐ Retkarčiais (nedažnai, bet kartais pasitaiko); ☐ Labai retai; ☐ Visai nekonfliktuoju (niekada, ne su kuo).
6.	Kokio pobūdžio buvo konfliktas, kurį turėjote paskutinį kartą?	☐ Šeimos/ asmeninio (su artimaisiais giminaičiais, mylimais žmonėmis ar draugais); ☐ Darbo/ mokslų/ studijų (Jūsų užimtumo vietoje); ☐ Atsitiktinio (gatvėje, parduotuvėje, viešajame transporte ir pan.); ☐ Teisinio (teko bylinėtis dėl Jūsų arba kitos ginčo šalies pažeistų

		teisių (teisėtų interesų) gynimo ☐ Valstybinėje ar viešojoje įstaigoje tvarkant reikalus; ☐ Kita.
7.	Ką Jūs išgyvenote (kokius jausmus patyrėte) konflikto metu ?	☐ Baime; ☐ Pyktį, pasibjaurėjimą, panieką; ☐ Neapykantą; ☐ Stresą; ☐ Liūdesį; ☐ Nepasitikėjimą; ☐ Gėdą; ☐ Nerimą; ☐ Palengvėjimą; ☐ Laime, džiaugsmą; ☐ Pasitenkinimą; ☐ Pasitikėjimą savimi; ☐ Jaučiausi padėties šeimininku; ☐ Kita.
8.	Ar Jums pavyko išspręsti konfliktą, t.y. pasiekti tarpusavio supratimą su kita konflikto šalimi?	☐ Taip, visiškai; ☐ Tik iš dalies; ☐ Ne, tai nebuvo įmanoma.
9.	Jūsų nuomone, konfliktas yra:	☐ Labiau teigiamas reiškinys (nes išsprendžia problemą, atskleidžia teisybę, o tai sukelia džiaugsmą); ☐ Labiau neigiamas reiškinys (nes sukelia stresą, kt. nemalonius išgyvenimus bei gadina santykius); ☐ Sunku pasakyti.
10.	Ar Jums teko girdėti apie mediaciją (arba taikinamąjį tarpininkavimą)?	☐ Taip, žinau ką tai reiškia; ☐ Kažką girdėjau, bet nelabai supratau kas tai yra; ☐ Ne (niekada negirdėjau šitų terminų, nežinau ką jie reiškia).
11.	Ar kitą kartą iškilus konfliktui norėtumėte, kad nešališkas tarpininkas padėtų Jums susitarti?	☐ Taip; ☐ Nežinau, kas tai yra ir kaip veikia; ☐ Nepasitikėčiau juo.
12.	Ar norėtumėte daugiau (su)žinoti apie mediaciją, kaip apie alternatyvų konfliktų sprendimo būdą?	☐ Taip (būtų visai įdomu sužinoti, kas tai yra ir kaip veikia); ☐ Ne (nemanau, kad man tos žinios būtų naudingos ar man jų kada prireiktų); ☐ Man tas pats (nežinau ir žinoti nenoriu).

**KLAUSIMYNAS EKSPERTAMS
ANKETA (2)**

Laba diena!

Jums rašo Mykolo Romerio universiteto magistratūros studijų studentė. Šiuo metu rašau magistrinį darbą „Mediacijos patyrimas ir jo panaudojimo problemos Lietuvoje“ tema. Kadangi Jūs esate įtrauktas (-a) į bendrą teismų mediatorių sąrašą, šiam darbui parengti yra labai svarbi ir vertinga Jūsų, kaip šitos srities specialisto, turinčio mokslinių ir (ar) praktinių žinių apie mediaciją, nepriklausoma nuomonė.

Maloniai Jūsų prašau skirti laiko ir trumpai atsakyti į 3 atvirus klausimus apie mediaciją (taikinamąjį tarpininkavimą):

1. Kokios, Jūsų manymui, yra svarbiausios problemos (kliūtys) trukdančios mediacijai Lietuvoje plėtotis?
2. Kokios priemonės ar veiksmai (valstybės ar atskirų žmonių) galėtų padėti išspręsti šias problemas bei įveikti kliūtis?
3. Kokią Jūs matote mediacijos ateitį Lietuvoje?

Dėkoju už skirtą laiką ir nekantriai laikiu Jūsų atsakymų!

Pagarbiai,
Tatjana Gražinskaja

Darbą atliko:

Viešojo administravimo fakulteto Viešojo administravimo programos Veiklos audito specializacijos II kurso VKAmn7-02 grupės neakivaizdinių studijų studentė – Tatjana Gražinskaja_____.

(parašas)

El. paštas: tagrazi@stud.mruni.lt